

Biblijsko komparativna analiza Kristove i Mojsijeve proročke dimenzije

Lučić, Ante

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:130434>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

**BIBLIJSKA KOMPARATIVNA ANALIZA
KRISTOVE I MOJSIJEVE PROROČKE DIMENZIJE**

Diplomski rad

Mentor:

red. prof. dr. Karlo Višaticki

Student:

Ante Lučić

Đakovo, lipanj 2017.

Sadržaj

Sažetak	2
Summary	3
Uvod.....	4
1. Profetizam	5
1.1. Etimološki pregled pojmova prorok i proroštvo	5
1.2. Povijesni pregled profetizma	9
1.3. Izbor, poziv i poslanje proroka.....	13
1.4. Mojsije – paradigma starozavjetnog proroka.....	15
1.4.1. Poziv u službu	16
1.4.2. Ispunjenje Božjeg obećanja.....	19
1.4.3. Događaji s Moapskih poljana.....	20
2. Isus Krist kao punina Božje Objave	22
2.1. Presjek razvoja mesijanizma.....	23
2.1.1. Starozavjetni tekstovi	24
2.1.2. Novozavjetni tekstovi.....	29
2.2. Kristološki naslovi	31
2.2.1. Mesija – Krist.....	32
2.2.2. Sin čovječji.....	34
2.2.3. Sin Božji.....	36
2.2.4. Gospodin (<i>Kyrios</i>).....	38
Zaključak	40
Literatura.....	41

Sažetak

Na samome početku diplomskog rada prikazan je razvoj profetizma u Izraelu i njegovu susjedstvu (Egipat, Mezopotamija, Kanaan, Fenicija, Sirija). Nakana je dati jasnu sliku o tome kako se profetizam kao pokret razvio te kakav je utjecaj izvršio na starozavjetne proroke, ali i na cjelokupnu starozavjetnu duhovnost i teologiju. Pokušajem definiranja proroka kao pojedinca koji je u određenome povijesnome trenutku od Boga pozvan i poslan svome narodu, obrađuje se lik Mojsija. Stari zavjet prepoznaje u njemu tip mesijanskoga lika i kaže za njega da se u Izraelu nije rodio veći prorok (usp. Pnz 34,10). Nadalje, prikazuje se Mojsijev život, poziv u službu, njegovo konkretno djelovanje u Knjizi Izlaska te Mojsijev vrhunac života kroz Ponovljeni zakon.

Drugi dio diplomskog rada, kroz povijesno biblijsku analizu, prikazuje razvoj mesijanskih nadanja kako u Starome (Pnz, 1 i 2 Sam, Ps, Iz i mnoge druge), tako i u Novome zavjetu (kroz evanđelja i poslanice sv. Pavla). U starozavjetnoj proročkoj teologiji mesijanizam se pojavljuje kao znak nade, usmjerenosti na obećanja o Božjemu posredniku spasenja koji će uspostaviti mir kao konačno ostvarenje Božjega nauma. Kršćanstvo je upravo i izraslo na tragu starozavjetnih mesijanskih očekivanja. Novi zavjet u osobi Isusa Krista prepoznaje ostvarenje starozavjetnih proročko–mesijanskih očekivanja, a daljnji tijek radnje govori o tim zahvatima kroz uzvišene kristološke naslove.

Ključne riječi: prorok, proroštvo, Mojsije, mesijanizam, Mesija, Isus, Sin Čovječji, Sin Božji, Gospodin

Summary

At the very beginning of this thesis we demonstrated the evolution of prophetism in Israel and its neighbourhood (Egypt, Mesopotamia, Canaan, Phoenicia and Syria). Our goal is to give a clear picture about evolution of prophetism as a movement and its impact on Old Testament prophets, but also on the whole Old Testament spirituality and theology. While trying to define a prophet as an individual who was, in a specific moment in history, sent by God to his people, we will talk about Moses. Old Testament recognizes the Messiah in Moses, and it's said that he is the biggest prophet ever born (see Deuteronomy 34:10). Furthermore, we will demonstrate life of Moses, his calling and his working in the book of Exodus, and finally the peak of his life through the book of Deuteronomy.

The second part of this thesis will, through historical-critical method, show the evolution of hopes for the Messiah in both Old (Deuteronomy, 1 and 2 Samuel, Psalms, Exodus and many more) and New Testament (The Gospels and Pauline epistles). In prophetic theology of the Old Testament, hopes for the Messiah first started as a sign of hope, sign of God's promise about the Savior He will send and who will establish the long waited peace as a realisation of God's intentions. Christianity evolved exactly from those Old Testament expectations. The New Testament recognises the realisation of Old Testament expectations of the Messiah in Jesus Christ, and the following course of the thesis demonstrates the works of Jesus Christ.

Key words: prophet, prophecy, Moses, messianism, the Messiah, Jesus, Son of God, the Lord, the Son of Man

Uvod

Ovaj diplomski rad sastoji se od dva dijela. U prvom poglavlju se na sustavan način prikazuje i pojašnjava tko je prorok kao osoba te se objašnjava pojava profetizma u Izraelu, ali i njegovu susjedstvu. Naime bez toga konteksta nije moguće govoriti o Mojsiju i Isusu kao prorocima. Prorok je osoba koja predstavlja Boga pred narodom i zato smo u daljnjem radu smatrali bitnim spomenuti i pokušati dati odgovor na pitanja: kako Bog poziva proroka u službu, koje je njegovo poslanje, koje su njegove karakteristike. Zasiurno da je profetizam velika i zaokružena cjelina, tema je opširna i o njoj se može puno više napisati.

U središnjem dijelu prvoga poglavlja prikazuje se Mojsija kao paradigmu proroka u Starome zavjetu. Prati se period od rođenja Mojsija u knjizi Izlaska do njegove smrti na Moapskim poljanama u Ponovljenom zakonu. To je razdoblje u kojem je Jahve podigao Mojsija kao najvećega proroka Staroga zavjeta, koji će posredovati za Jahvin narod pred faraonom, ali i pred samim Jahvom.

U uvodnom dijelu drugog poglavlja dan je pokušaj odgovora na pitanje tko je bio Isus iz Nazareta. Nadalje, prikazan je povijesni razvoj mesijanizma. Bilo bi krivo pomisliti kako su mesijanska obećanja, kao Gospodinov konačni spasiteljski zahvat, vezana samo uz jedan tekst, stoga se ovdje prikazuje niz starozavjetnih tekstova u kojima se govori o budućem Mesiji (Pnz, 1 i 2 Sam, Ps, Iz i mnoge druge), baš kao što se prikazuju i novozavjetni tekstovi.

Ako su Mojsije i proroci od prenositelja sve više postajali utjelovitelji Božje riječi, ako su njihov život i smrt prepoznati kao izraz Božjega spasiteljskog djelovanja koje smjera mesijanskom dobu, Novi zavjet je s pravom prepoznao u Isusu ostvarenje od Mojsija i drugih starozavjetnih proroka najavljenoga mesijanskog, konačnog proročkog lika o kojem se u posljednjem dijelu drugoga poglavlja govori kroz uzvišene kristološke naslove.

1. Profetizam

„Svome se narodu Bog objavio najprije svojim čudesnim djelima, stvorenima u prirodi i u povijesti, a potom se objavljuvao i riječima po svojim slugama, po svojim prorocima, svećenicima i mudracima.“¹ Upravo je cilj ovoga poglavlja, na temelju biblijskih spisa Staroga zavjeta i pomoćne literature, prikazati glavne crte i osnovne podatke o tome tko su bili proroci, kako se postaje prorokom, čime su se oni bavili te, konačno, kao paradigmu starozavjetnog proroka u središte staviti Mojsija.

1.1. Etimološki pregled pojmova prorok i proroštvo

Kada bismo uzeli Bibliju u ruke i počeli prelistavati njezine stranice, bez da smo studenti teološkog fakulteta, brzo bismo shvatili kako hebrejski Stari zavjet, Sveto pismo Izraelaca, uključuje iste knjige kao i Stari zavjet kojim se mi danas služimo. Drugu činjenicu ne bismo već mogli tako lako uočiti, a to je da se redosljed pojedinih knjiga ipak nešto razlikuje. Hebrejski je Stari zavjet bio podijeljen u tri dijela: Zakon, Proroci, Spisi. Proročki spisi su zasigurno izvršili veliki i važan utjecaj na cjelokupnu starozavjetnu duhovnost i teologiju. Njihov doprinos u otvaranju novih perspektiva za narod, podizanju razine svijesti o pravu i pravednosti, upornog zahtijevanja za obraćenjem i okretanjem jednome Bogu koji ima planove za svoj narod stavlja ih vrlo visoko na ljestvicu značaja kako za Židove, tako i za kršćane. Zbog svega rečenoga možemo samo dodati kako bi duhovni život Izabranog naroda bez proroka bio potpuno mrtav i nepokretan. Bez proroka život ne bi imao korektiva koji je potreban u svakoj zajednici, ne bi se čuo glas kritike, u konačnici teško bi se shvatila Kristova djelatnost u Novome zavjetu.²

Kako onda definirati proroka? U hrvatskom jeziku pod pojmom prorok misli se na čovjeka koji je kadar gledati budućnost, proricati budućnost, predskazivati ono što će se tek dogoditi. U monoteističkim objavljenim religijama, prorok je onaj preko kojeg se zbiva objava, univerzalna poruka osobnoga i transcendentnog Boga. Školsku definiciju proroka iznio je u svojoj knjizi bibličar Božo Lujić. On kaže da je prorok „od Boga pozvani i poslani pojedinac da u određenome povijesnome trenutku na određenome prostoru i određenome narodu priopći neku konkretnu istinu kao poruku iz Božje perspektive.“³ Pritom nije samo riječ o proricanju budućnosti, već o temeljnim

¹ REBIĆ A., *Središnje teme Staroga zavjeta*, KS, Zagreb, 1996., str. 183.

² Usp. LUJIĆ, B., *Starozavjetni proroci. II. prerađeno i prošireno izdanje*, KS, Zagreb, 2010., str. 11. – 12.

³ *Isto*, str. 25.

liturgijskim, moralnim i dogmatskim načelima. Takva poruka se najčešće tiče sadašnjosti i budućnosti, a ponekad i prošlosti.⁴ Njihova zadaća nije govoriti o novoj Božjoj objavi, već su trebali potaknuti Izraelce da ostanu odani Bogu u onome što je već o sebi objavio ranije i tako vratio narod na pravi put. Sličnim tonom progovorio je apostol Pavao u Poslanici Korinćanima. Proročka služba vrlo je važna. Proroci se kreću po rubu između sadašnjosti i budućnosti. Ljudima otvaraju oči za strahote sadašnjeg vremena i govore što će se dogoditi ako ne promijene ponašanje. Daju sliku budućnosti koja bi trebala biti drugačija od sadašnje. To su ljudi od Boga poslani. Oni podsjećaju na ono što ljudi u svom životu više ne primjećuju, da je Bog otvoren za pravедnost i čovjekovo spasenje. (usp. 1 Kor 14,5).

Iz svega rečenoga može se zaključiti da prorok nije onaj koji traži samopromociju, onaj koji želi vlastiti probitak, on je postavljen i pozvan u službu poradi drugoga. Svaki od tih proroka imao je vlastitu, konkretnu zadaću, a ona se odnosila na konkretne ljude, vrijeme i probleme. U tom vidu postoji nekoliko pojmova i naziva za proroke.⁵

U hebrejskoj Bibliji postoji nekoliko naziva za proroka: *nabi* – pozvani zove, *roeh* – vidjelac, *hozeh* – motritelj, *qesem*(vrač) i još neke druge. Nijedan izraz ne označuje prvenstveno onoga koji otkriva budućnost, jer prorok svojim suvremenicima naviješta riječ Božju, tumači dublji smisao događaja, zove na obraćenje i tješi. Po prorocima je Bog zahvaćao u povijest Izraelaca, a pisci proročkih riječi pomogli su da proroci ostanu aktualni novim naraštajima vlastitog naroda.⁶ Budući da su semitski jezici međusobno slični, za bolje razumijevanje možemo se poslužiti analognim riječima iz drugih jezika.

U akademskom jeziku koji se koristio na području stare Babilonije riječ *nabu* znači zvati, naviještati, imenovati. Takvih sličnih naziva ima u mnogim tekstovima koji su otkriveni u arheološkim iskapanjima na području Mezopotamije. U arapskom se i danas upotrebljava riječ *naba'a* koja znači zvati, vikati, najavljivati, bučati i slično. Kada smo upoznali značenje riječi u drugim semitskim jezicima, možemo se posvetiti hebrejskom značenju.

⁴ Usp. Prorok, u: *Opći religijski leksikon*, prir. REBIĆ, A., Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 761.

⁵ Usp. LUJIĆ, B., *Starozavjetni proroci. II. prerađeno i prošireno izdanje*, KS, Zagreb, 2010., str. 25.

⁶ Usp. ZOVKIĆ, M., *Poziv biblijskih proroka*, KS, Zagreb, 2012., str. 12.

Ako riječ *nabi* shvatimo kao particip aktivni, onda *nabi* označava osobu koja govori, više, najavljuje. A ako *nabi* shvatimo kao particip pasivni onda *nabi* znači pozvan. Bez obzira na aktiv ili pasiv i jedno i drugo nam odgovara za ono što se u Starom Zavjetu naziva *nabi* – čovjek kojega Bog zove i izabire da u njegovo ime govori ljudima.⁷ Ne zna se podrijetlo ove riječi, ali najbolje tumačenje predlaže W. F. Albright. On hebrejsku riječ *nabi* povezuje s akadskom *nabu*, što znači „zvati“. Prema tome *nabi* je „onaj koji je pozvan“. Ispravno tumačenje je onaj koji je pozvan, koji ima poziv. Prorok je bio čovjek koji se osjećao pozvanim od Boga na posebno poslanje u kojem je njegova volja bila podložna volji Božjoj. Njegova zadaća je da opominje njegov narod zbog grijeha, da promiče reformu i oživljavanje prave religije i ćudoređa.⁸

U grčkom jeziku prorok se označava riječju *prophetes*. To je izvedenica od glagola *pro-femi* koji je sastavljen od riječce *pro-* i glagola *femi*. Taj glagol ima razna značenja, a neka od njih su naviještati unaprijed, predskazivati buduće stvari ili događaje. Ako riječca *pro-* ima značenje zamjenice tada glagol *pro-femi* znači govoriti u nečije ime ili umjesto nekoga. Grčka riječ *profetes* također ima široko značenje. Da bismo konačno mogli odrediti uže značenje te riječi moramo uzeti i jednu drugu riječ *mantis* koja doslovno znači vrač. U grčkim svetištima su postojali ljudi koji su hodočasnicima odgovarali na njihova pitanja u vezi s njihovim problemima. U trenutku odgovaranja hodočasnicima padali su u stanje ekstaze plešući uz zvuk glazbe i izgovarali neobične i nerazumljive riječi. Odgovori na hodočasnička pitanja su gotovo uvijek bili dvosmisleni, pa su se zbog toga kraj vračeva nalazili posrednici, tumači koji su tumačili hodočasnicima odgovore vračeva. Ti tumači su u narodu bili poznati pod imenom *profetai*. Zanimljivo je da su oni među narodom bili cjenjeniji od samih vračeva. Prema tome iz ovog konteksta se smatra da riječ *profetes* znači čovjek koji govori u ime drugoga, u ime vrača, ili u ime nekog boga, odnosno božanstva. Nakon svih ovih raščlambi da se zaključiti da biblijski nazivi *nabi*, odnosno *profetes* označuju ljude koji su od Boga pozvani da u njegovo ime govore ljudima te im prenesu Božju poruku.⁹

Nakon filološko-semantičkih analiza pojmova prorok u hebrejskom i grčkom jeziku, nameće se pitanje njihova međusobnog odnosa. Iako je u samoj analizi pojedinih pojmova već rečeno o njihovom odnosu, potrebno je ukazati i na neke zaključke koji su

⁷ Usp. REBIĆ, A., *Prorok čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1982., str. 8. – 9.

⁸ Usp. HARRINGTON, W. J., *Uvod u Stari zavjet*, KS, Zagreb, 1977., str. 192. – 193.

⁹ Usp. REBIĆ, A., *Prorok čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1982., str. 10.

proizašli iz ovih analiza. Iz različitih pojmova koji se koriste za oznaku proroka da se zaključiti da stvarnost proročkoga fenomena nije jednoznačna, niti su pojmovi uvijek i dosljedno primjenjivani. Zbog toga je dolazilo do slučaja kada je u istom tekstu jedan te isti čovjek s istom funkcijom označen s dva različita pojma. Sadržaj je bio isti, a nazivi različiti. U izraelskoj predaji se vidi da su sve više nestajali pojmovi *hozeh* i *roeh*, a sve se više rabio pojam *nabi*.¹⁰

Cilj dosadašnjeg izlaganja bio je prikazati proroka općenito, međutim, još nije razloženo što je proroštvo. Proroštvo je složena stvarnost koju nije moguće u kratkim crtama potpuno razložiti, ali moguće je iznijeti bitne odrednice profetizma. Treba uzeti u obzir da su biblijski proroci zauzeli jako važnu ulogu u Starome zavjetu. Na to nas upućuju dvije činjenice - središnji dio Staroga zavjeta naziva se *Nebiim* i svaka proročka knjiga nazvana je imenom pojedinog proroka što nije bilo uobičajeno u Bibliji.¹¹ Proroštvo je poseban oblik objave koji, zadržavajući zajedno riječ i znak, omogućuje da se dohvati dijalektika između otkrivanja-skrivanja objavljenoga sadržaja.

Proroštvo predstavlja znak Boga koji razgovara sa svojim narodom koji ga sluša. O slušanju ili odbijanju riječi proroka ovisi sudbina naroda.¹² Proroštvo je prijenos Božje objave u ljudski govor na slikovit način i u pjesničkom obliku. Objave se najčešće odnose na budućnost, ali se tiču i sadašnjosti. Biblijska proroštva žele opomenuti, poučiti i naučiti narod Božjoj volji i Božjem putu.¹³ Ako proroci otvoreno i zauzeto naviještaju istinu o povijesnome trenutku pojedinca i naroda u kojemu žive, i to iz Božje perspektive, onda je razumljivo da svako vrijeme treba ljude koji će iskreno iznositi istinu i probleme o čovjeku i njegovu vremenu.

Povijesna situacija, koja je u vrijeme života i djelovanja svakoga pojedinoga proroka bila drukčija, čini svakoga od njih posebnim, jer ga stavlja pred novo stanje, nove izazove i zadatke. Uz povijesne događaje i osobe važna nam je poruka i konkretna zadaća pojedinih proroka. Osim povijesnog okvira proročkoga djelovanja prorok je određen u svome poslanju i antropološki. Tako su proroci duboko subjektivni, a i njihova poruka nosi boju njihove osobnosti.¹⁴

¹⁰ Usp. LUJIĆ, B., *Starozavjetni proroci. II. prerađeno i prošireno izdanje*, KS, Zagreb, 2010., str. 34.

¹¹ Usp. *Isto*, str. 24.

¹² Usp. Proroštvo, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, pripr. STARIĆ, A., KS, Zagreb, 2009., str. 943.

¹³ Usp. HOHNJEC, N., *Djela proročka*, KS, Zagreb, 2001., str. 8.

¹⁴ Usp. LUJIĆ, B., *Starozavjetni proroci. II. prerađeno i prošireno izdanje*, KS, Zagreb, 2010., str. 12. – 13.

1.2. Povijesni pregled profetizma

Fenomenološki i povijesno gledano proroci kao savjetnici za religijska pitanja postojali su kod starih naroda Bliskoga Istoka. Ako uđemo u dublju analizu, vidimo da su se oni često bavili i magijom. Kratkim izlaganjem prikazan je profetizam u susjedstvu Izraela koji je izvršio veliki utjecaj na razvoj profetizma u Izraelu.

Egipatska povijest i kultura bitno su utjecali na povijest Izraela. Izraelci su živjeli u susjedstvu s Egiptom i često su bili politički ovisni jedni o drugima, Izraelci su dugo godina boravili u Egiptu i od Egipćana su preuzeli dio kulture i religije. Egipćani su imali mnogo bogova. S obzirom na mnoštvo bogova koji su upravljali njihovim svijetom, Egipćani su ih nastojali međusobno povezati. Život koji su Egipćani zamišljali za svoje bogove bio je oblikovan prema uzorku njihova svakodnevnog života. Golemi kameni hramovi, skriveni iza visokih zidova od opeke bili su stanovi bogova, a svećenici su im bili sluge. Faraon je teoretski bio veliki svećenik svih bogova. On je posredovao za bogove i narod. Kroz svoje zamjenike svećenike, priniosio je darove bogovima u ime naroda da bi bogovi zauzvrat obilno obdarivali Egipat. Također se javljao narodu kao predstavnik bogova. Upravljao je gradnjama i održavanjem hramova. Kada je Egipćane pogodila nekakva nevolja, oni su mislili da ih kažnjavaju bogovi jer su nešto pogriješili. Tada bi priznali grijehe i molili za iscjeljenje i pomoć.¹⁵ Egipatski proroci uglavnom su se bavili vraćanjem i magijom. Naime, ta proroštva često nisu bila izgovorena u ime nekoga boga ili božanstva. Postojali su ljudi koji su hodočasnici, vjernici, odgovarali na njihova pitanja koja su se ticala sadašnjosti ili budućnosti. Ti su ljudi govorili u ime boga pa su stoga imali i veliki ugled među ljudima. Kod egipatskih proroka ima i onih koji se zanimaju za socijalnu nepravdu i nejednakost. Oni se zalažu da se ta nejednakost i nepravda odstrani iz naroda i o tome govore faraonu.¹⁶

U starim gradovima Mezopotamije pronađeno je mnoštvo staromezopotamske literature religijskog karaktera. U gradu Mari pronađeni su spisi u kojima ima spomena proročkih pojava. Namjesnik grada Mari govori kako mu je Muhhum koji je svećenik rekao „Bog N.N. me poslao. Piši kralju slijedeće...“ Riječima se kralju naređuje da riješi probleme s beduinima. Pri tom izgovoru se obećava božja pomoć. Karakteristika proroka u Mezopotamiji je da oni ulaze u „nebo“ i u bogu vide tajnovite stvari ili događaje, oni najčešće žive u hramovima, ili u svetištima. Kako u egipatskoj kulturi

¹⁵ Usp. PAT, A., *Enciklopedija Biblije*, Duhovna stvarnost, Zagreb, 1980., str. 154.

¹⁶ Usp. REBIĆ, A., *Prorok čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1982., str. 15. – 16.

tako i u mezopotamskoj vidi se sličnost kod samog obreda prorokovanja. Naime, ljudima vjericima koji dolaze i traže savjete dijele savjete i odgovaraju na njihova pitanja o budućnosti. Prorokuju na način *omina*, sna ili ekstatičnih iskustava. Iz ovog područja dolazi i Bileam kojega nalazimo u Starome zavjetu u knjizi Brojeva 22-24.¹⁷

Istraživanja pronađenih spisa u Mariju dala su zanimljive rezultate za istraživanje paralela profetizma. Pokazalo se kako između mezopotamskoga proroštva i onoga u Izraelu postoji tješnja veza nego što su i slutili. I u jednome i drugome području posrijedi su bili ljudi pojedinci, a ne neka božanska ili nebeska bića koja bi dolazila iz onostranosti na zemlju s određenim porukama. I jedni i drugi se pozivaju na susret s božanstvom. Njihovo poslanje nosi konkretne oznake što se očituju u konkretnosti njihove poruke. Svoju poruku prenose usmenim putem, a poruke najčešće dobivaju u vremenu krize. Analizom tekstova vide se slični nazivi za ljude koji imaju značajke slične izraelskim prorocima. U spisima se susreće naziv *apilu* (onaj koji daje odgovore). Ime se odnosi na muškarce i na žene koji imaju zadaću davati odgovore na pitanja koja su im postavljena. *Muhhum* je čovjek koji pada u proročki zanos raznim tehnikama, čak i samoranjavanjem. Iz navedenih značajki možemo zaključiti kako je postojala velika sličnost između profetizma u Mezopotamiji i Izraelu.¹⁸

U Kanaanu je i prije dolaska Izraelaca bilo pojava koje imaju sličnosti s proročkim pojavama. Bog je Izraelu na gori Sinaj zapovjedio da ne smije imati drugih bogova osim njega. Kada su Izraelci zaposjeli Kanaan, morali su izbjegavati svaki dodir s kanaanskom religijom. Kanaanski su bogovi i božice bili utjelovljene prirodne sile. Priče o tim bogovima i božicama poznate su iz kanaanskih i stranih izvora. Opisuju ih kao krvoločne koji uživaju u međusobnoj borbi i neobuzdanoj bludnosti i raskalašenosti. No, u isto vrijeme mogu biti dobri i milostivi. Ove priče su svakako, utjecale na oblik i sadržaj štovanja kanaanskih naroda. Religijske su svetkovine postale sramotno slavlje najnižih nagona ljudske prirode, a istaknuta su božanstva u važnijim gradovima imala bogate hramove sa svećenicima. U vrijeme svetkovina kraljevi bi išli u povorci da prinesu žrtve u hramu. Kada se prinosila žrtva, svećenik bi često ispitaio utrobu životinje kako bi prerekao budućnost. Bilo je i drugih načina proricanja kao što su: promatranje zvijezda, zazivanjem duhova umrlih i kroz proročki trans.¹⁹

¹⁷ Usp. REBIĆ, A., *Prorok čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1982., str. 18.

¹⁸ Usp. LUJIĆ, B., *Starozavjetni proroci. II. prerađeno i prošireno izdanje*, KS, Zagreb, 2010., str. 36. – 37.

¹⁹ Usp. PAT, A., *Enciklopedija Biblije*, Duhovna stvarnost, Zagreb, 1980., str. 152. – 153.

U Kanaanu, Feniciji i Siriji postojali su ljudi koji su nastupali slično kao proroci u starom Izraelu. Na obalama Sredozemnog mora u mjestu Ugaritu su također pronađeni tekstovi koji govore o postojanju takvih ljudi koji su imali slične zadaće kao i izraelski proroci i vidioci. Ove podatke možemo povezati s pričom u Bibliji o prorocima boga Baala i božice Ašere koje je Izebela, žena izraelskog kralja Ahaba, sa sobom dovela iz Tira u Samariju (usp. 1 Kor 18,19 i 2 Kr 10,19).²⁰ Religija kanaanskih naroda potpuno se razlikovala od religije izraelskog naroda. U njoj nema ni traga nekom nizu pravila za ponašanje sličnih Deset zapovijedi. S druge strane naši su podaci ograničeni, no treba spomenuti da se od kraljeva očekivalo da se brinu za sirotinju, udovice i siročad. Izraelcima je bila velika napast da počnu štovati bogove koje su zatekli u toj zemlji, a koje su vjerojatno smatrali odgovornima za plodnost zemlje. Štovanje kanaanskih bogova je bilo lakše jer je postavljalo manje zahtjeve nego strogi izraelski zakoni i obredi.²¹

Iz svega do sada rečenoga, nemoguće je odrediti početke profetizma u Izraelu. Izraelski profetizam prati starozavjetnu povijest spasenja od samih početaka. Bog je preko proroka vodio i poučavao svoj narod. Budio im je nadu u iščekivanje spasenja što će ga ostvariti Mesija. U 11. i 10. stoljeću prije Krista u Izraelu susrećemo izvjesni proročki pokret i ekstatički profetizam. Nastajale su bratovštine proroka koje su željele otklanjati opasnost što je prijetila duhovnom uništenju naroda. Na prvi pogled iznenađuje što je profetizam u Izraelu počeo skromno i naizgled bezuspješno. Proročki pokret nikao je iz plesova ili sličnih tjelesnih kretanja. Takva kretanja su članovi grupe ponavljali te su upadali u neku vrstu hipnotičke sugestije. Pod utjecajem te sugestije ostajali su satima u nesvijesti. U takvom stanju podsvijest je mogla djelovati pa su osobe određenog psihološkog tipa mogle imati viđenja i mistična iskustva.²²

U promatranju profetizma u Izraelu nikako ne smijemo zaboraviti činjenicu da su postojale razne skupine proroka koje su proricale padajući u zanos. Pravi primjer je Knjiga Brojeva gdje se u tekstu 11,16 spominje 70 narodnih starješina, koje je Mojsije skupio oko šatora sastanka gdje je Gospodin progovorio iz oblaka. Nakon tog susreta starci su pali u zanos. Mojsije prilikom tih događaja govori Jošui kako mu je želja da cijeli narod postane proročki narod. (Br 11,29) Opisom ovoga događaja želi se

²⁰ Usp. REBIĆ, A., *Prorok čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1982., str. 17.

²¹ Usp. PAT, A., *Enciklopedija Biblije*, Duhovna stvarnost, Zagreb, 1980., str. 153.

²² Usp. HARRINGTON, W. J., *Uvod u Stari zavjet*, KS, Zagreb, 1977., str. 194. – 196.

iskoristiti Mojsijev autoritet da se ozakoni i legitimira takva pojava padanja u proročki zanos.²³

Neki bibličari nazivaju i patrijarhe prorocima (usp. Post 20,7 i Ps 105,15). Abraham ima određene proročke crte, međutim ni njega, ali ni ostale patrijarhe ne možemo smatrati prorocima u pravom smislu te riječi. Oni su slični prorocima po mnogim karakteristikama - Bog ih izabire, moraju ići kamo ih Bog šalje, susreću Boga u snu i u viđenjima, slušaju Riječ Božju, mole se i posreduju za narod. Međutim, ono što oni nisu imali, a proroci jesu, to je da su proroci govornici Božji za narod. Mojsiju, Aronu i Jošui se može pripisati naziv prorok. Njih je Bog pozvao, s njima razgovarao i naredio im je da njegovo ime govore narodu. Mojsije i Jošua su proricali i budućnost.

Deuteronomistička predaja Mojsija smatra najvećim prorokom i u njemu gleda uzor proroka i izvorište proročkog pokreta u Izraelu. I kasniji proroci se pozivaju na Mojsija kao uzora. Jahvist u Mojsiju gleda onog koji nadilazi proroke, on je prijatelj s Bogom u najizravnijem smislu. Bog s njime razgovara kao prijatelj, objavljuje mu se licem u lice. Potrebno je reći kako je postojala jasna struktura u kojoj je Bog pozivao određenog proroka. Odjek te sheme o pozivu nalazi se u Izl 4 i 6. Za razliku od poganskih proroka koji promiču interese vladara i nije im stalo do vlastitog naroda, u Izraelu izbavitelj i prorok dobivaju nalog za cijeli narod.²⁴

U Izraelu su osim proroka pojedinaca postojale i proročke ustanove. U početku proročki okvir nema zajednički nazivnik jer je profetizam vrlo različit. „Sinovi proroka“ su bratovštine koje su postojale u 9. stoljeću prije Krista. Ovaj semitski izraz označava članove proročkih grupa koji su se okupljali oko svetišta u Betelu, Jerihonu i Gilgalu. U vrijeme sudaca i u kontekstu kraljeva Šaula, Davida i Salomona, pa i kasnije, susreću se profesionalni proroci, ali i skupine ili ekstatični likovi od čijeg Duha primaju i sami kraljevi.²⁵ Oni su pratili kralja, izgovarali su svoja proročanstva i držali govore u hramskom dvorištu. Takva vrsta profetizma i nije bila tako loša, ali su ovi proroci zbog svoje službe neprestano poistovjećivali stvar Jahve s onim što odgovara kralju. Klasični proroci su bili slobodni i svaki je djelovao zasebno. To su zapravo oni koje nazivamo „prorocima“. Proroke koji su bili pozvani dijelili na „propovjednike“ i „pisce“. Sve do 8. stoljeća prije Krista nije bilo proroka „pisaca“. Njihova je poruka bila upućena riječima

²³ Usp. LUJIĆ, B., *Starozavjetni proroci. II. prerađeno i prošireno izdanje*, KS, Zagreb, 2010., str. 31.

²⁴ Usp. ZOVKIĆ, M., *Poziv biblijskih proroka*, KS, Zagreb, 2012., str. 7. – 8.

²⁵ Usp. HOHNJEC, N., *Djela proročka*, KS, Zagreb, 2001., str. 9.

i usmenim putem. Proroci su u svojim nastupima govorili o starim vrednotama jednakosti i pravde.²⁶

1.3. Izbor, poziv i poslanje proroka

Postojala je jasna struktura u kojoj je Bog pozivao određenog proroka. Bog se ukazuje ili izravno oslovljava kandidata za posebno poslanje u izraelskom narodu. „Nakon oslovljavanja s najavom zadatka slijedi kandidatov pokušaj odbijanja, jer se ne osjeća doraslim ili smatra da ga neće poslušati oni kojima ih Bog šalje. Zatim Bog ili njegov posrednik odbacuju taj prigovor te u znak Božje pomoći u vršenju najavljenog poslanja najavljuju znak ili znakove koji će uvjeriti kandidata ili zajednicu da je zadatak moguć i potreban. Odjek te sheme o pozivu nalazi se u Izl 4 i 6.“²⁷ Za razliku od poganskih proroka koji promiču interese vladara i nije im stalo do vlastitog naroda, u Izraelu izbavitelj i prorok dobivaju nalog za cijeli narod. Pravi prorok morao je naviještati sreću i nesreću, sud i kaznu Božju, konačni spas i propast. Takav prorok je svoj život usklađivao s onim što je propovijedao, a njegov nauk je morao biti u skladu sa Zakonom. Riječi pravoga proroka su i ostvarive, što nije nužno bio najsigurniji kriterij jer su se riječi mnogih proroka kasnije ostvarile. Potrebno je reći kako je potpuno neopravdano tražiti u tekstovima jasno proricanje onoga što bi se trebalo dogoditi. Važno je znati da je temeljno uvjerenje da će Bog izvršiti korijeniti zahvat u čovjeku. Taj zahvat će označavati spasenje čovjeka i njegova svijeta.²⁸ Snaga riječi da će Bog nešto učiniti nije odmah nailazila na plodno tlo kod naroda. U protivnom bi se moralo izvršiti nasilje nad onima koji odbijaju prihvatiti Božju poruku.

Najveću ulogu u raspoznavanju pravog od lažnog proroka imao je sam prorokov život, vjernost njegove nauke Jahvi i Zakonu. Prorok je morao stajati iza Božje Riječi svim svojim bićem. Riječ Božja je u njegovom životu i na njegovu tijelu bila ljudima živa stvarnost. Bila je to Riječ utjelovljena u životu jednog čovjeka.²⁹

U nastavku je opisana struktura u kojoj se govori o izboru, pozivu i poslanju konkretnog pojedinca kojega Bog stavlja u službu proroka.³⁰

U Starom zavjetu čovjek ne postaje prorokom vlastitom voljom ili odlukom naroda, nego Božjim izborom. Bog čovjeka izabire za proroka bez ikakvih zasluga

²⁶ Usp. HARRINGTON, W. J., *Uvod u Stari zavjet*, KS, Zagreb, 1977., str. 194. – 196.

²⁷ Usp. ZOVKIĆ, M., *Poziv biblijskih proroka*, KS, Zagreb, 2012., str. 8.

²⁸ Usp. LUJIĆ, B., *Starozavjetni proroci. II. prerađeno i prošireno izdanje*, KS, Zagreb, 2010., str. 18.

²⁹ Usp. REBIĆ, A., *Prorok čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1982., str 72. – 76.

³⁰ Usp. ZOVKIĆ, M., *Poziv biblijskih proroka*, KS, Zagreb, 2012., str. 7. – 8.

čovjeka. Prorokom može postati svatko koga Bog izabere, pozove i narodu pošalje. Proroštvo nije vezano uz neku zajednicu ili pleme. Proroci su dolazili iz različitih društvenih sredina i vršili su različite djelatnosti. Proroci su bili većinom muškarci, ali bilo je i žena, odnosno proročica. Proročice su bile Mirjam, Debora, Hulda, Izaijina žena. Vjerojatno je bilo još žena koje su vršile proročku službu, a ostale su nezabilježene u Starom zavjetu.³¹ Sve nas to upućuje da zaključimo da su proroci bili različiti ljudi, iz različitih plemena, društvenih sredina, zanimanja, dobi i fizičkih sposobnosti. Po svom karakteru i osobnosti su se još više razlikovali. Bog na poseban način djeluje u životu proroka, a kroz život proroka govori u narodu. Bog svojim Duhom proroka pretvara u drugoga čovjeka da bi mogao vjerno prenositi njegovu poruku.³² Prorok predaje svoje biće Bogu u službu, on je sasvim Božji čovjek, njegove misli su Božje misli, njegova djela su Božja djela, u njemu se božansko i ljudsko spajaju. Bog izabire čovjeka za proroka odvjeka. I prije nego se prorok rodio Bog ga je već izabrao. To iskustvo izabranja najbolje nam je predloženo u opisu poziva proroka Jeremije. *Prije nego te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego što iz krila majčina izađe, ja te posvetih, za proroka svim narodima postavih te!* (Jer 1,5).

Bog izabire proroke u vječnosti, ali ih poziva u vremenu u kojem oni žive. Bog time ulazi u ljudsku povijest, mijenja tijek života pojedinca, ali i naroda. Poziv predstavlja osobni zahvat Boga u životu pojedinog čovjeka. Čovjek je slobodan i on na taj zahtjev odgovara ili pozitivno ili negativno. Ako bi čovjek odbio taj poziv to bi imalo posljedica za čovjeka. Bogu je uvijek bolje odgovoriti pozitivno, prihvatiti njegov poziv i ponudu na suradnju. Čovjek nije ničim uvjetovan, prisiljen ili ucijenjen. Božji poziv je slobodan i besplatan. Nijedan prorok nije taj svoj poziv nečime zaradio i imao na njega pravo. Poziv dolazi iznenada i najčešće bez ikakve priprave. Božji poziv je učinkovit i čovjek ga mora prihvatiti. Bog zna koga zove i koga u svoje ime šalje.³³

Unatoč svim poteškoćama u shvaćanju Boga, proroci su išli u ime Božje pred kraljeve, svećenike, narod i pogane. Iako je prorok Božji čovjek, on nailazi u narodu na veliki otpor. Prorok ostaje čovjek i poslije izbora, i poslije poziva, i poslije posvećenja. Proročko je poslanje tražilo cijela čovjeka u Božjoj službi. Božju poruku je morao naviještati vjerno, iskreno i hrabro. Prorok je kritizirao neispravne, nedruštvene, nesocijalne odnose među ljudima, a naviještao je ljubav, jednakost, borio se protiv

³¹ Usp. REBIĆ, A., *Prorok čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1982., str. 69. – 70.

³² Usp. HOHNJEC, N., *Djela proročka*, KS, Zagreb, 2001., str. 8.

³³ Usp. REBIĆ, A., *Prorok čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1982., str. 69. – 71.

socijalnih razlika, naviještao je ideal ljudskog življenja i zajedništva s Bogom. Naviještajući taj ideal prorok je dolazio u sukob s kraljevima, svećenicima i s velikim dijelom naroda. Često je Božja riječ koju je prorok naviještao značila patnju, neprihvatanje, nerazumijevanje, odbacivanje, a ponekad i gubitak života pojedinoga proroka.³⁴

1.4. Mojsije – paradigma starozavjetnog proroka

Kroz 400 godina boravka Jakovljeva potomstva u Egiptu nastao je novi narod. Izraelski narod trpi i proživljava velike patnje u zemlji egipatskoj, ali živi u velikoj nadi. Ovaj narod vapi svome Bogu. Upravo su te kušnje i patnje koje su proživjeli trebale pripremiti narod na to da postanu skloniji na izlazak iz Egipta i polazak u obećanu zemlju. Kada je taj narod ojačao Bog je odlučio postaviti Mojsija kao onoga koji će izvesti njegov narod iz ropstva u zemlju koju je Bog obećao patrijarsima.³⁵

Starozavjetni tekstovi ne pružaju nam zaokružen Mojsijev životopis. Događaje vezane uz ovaj lik treba promatrati slojevito. Prvo, Petoknjižje govori o Božjem djelovanju u izlasku iz egipatskoga sužanjstva. Drugo, Mojsije je prikazan kao prorok. Treće, u Mojsiju se vidi zagovornik i pomiratelj. Četvrto, Mojsije se promatra kao Božji sugovornik.³⁶

Najspominjanija osoba nakon kralja Davida, u židovskoj Bibliji jest *mšh* (moše). U samom Petoknjižju i to od Knjige Izlaska do Ponovljenoga zakona njegovo ime spominje se 650 puta, dok se u ostalim starozavjetnim tekstovima, a posebice u Prorocima i Spisima spominje 120 puta. Osim što se jako često spominje u Starome zavjetu, Mojsija se 80 puta spominje u Novome zavjetu. Zbog toga mu pristaje titula najspominjanijeg starozavjetnog lika u Novom zavjetu. Najčešće je to u evanđeljima, zatim Djelima apostolskim i u poslanici Hebrejima. Najčešći naslov koji se koristi za Mojsija je ‘*bd* “sluga”, gotovo 30 puta i odnosi se na slugu Božjeg. Njegova suradnja i odnos prema Bogu očituje se i u drugim nazivima među kojima je “čovjek Božji”, “izabranik”. Mojsija kao “proroka” možemo tumačiti u perspektivi konačne verzije Ponovljenog zakona, on predstavlja nenadmašnu veličinu kao vječni ideal proroštva, stavlajući se tako iznad svih proroka.

Na poseban način Mojsije u Ponovljenom zakonu vrši zadaću učitelja, navjestitelja i tumača Božjeg zakona. Njegovo hebrejsko ime *mšh* podsjeća na ime *hšm*,

³⁴ Usp. LUJIĆ, B., *Starozavjetni proroci. II. prerađeno i prošireno izdanje*, KS, Zagreb, 2010., str. 27.

³⁵ Usp. HARRINGTON J. W., *Uvod u Stari zavjet*, KS, Zagreb, 1977., str. 33. – 35.

³⁶ Usp. Mojsije, u: *Biblijski leksikon*, priir. STARIĆ A., KS, Zagreb, 1996., str. 196.

opisno ime, kasnije upotrebljavano za Jahvu, s obrnutim redom suglasnika. Koliko je poznato, o ovome u Bibliji nema spomena. Od prve pojave u Izl 3 do posljednje u Pnz 34, Mojsije je povlašteni Božji sugovornik po učestalosti i povjerljivosti. Prijateljstvo između Boga i Mojsija tako je snažno da odolijeva sukobima, što je zapravo prava njegova potvrda. Bog stavlja Mojsija iznad proroka koji mogu u snu imati viđenja i snove (r.6), dok ga on susreće izravno i otvoreno. Za ulogu posrednika vjere Mojsije je izričito nadaren i zadužen po poslanju u Izl 3. Tu se Bog veže uz Mojsija i ovaj prihvaća staviti čitav svoj život u službu Jahvi. Jahve je “s Mojsijem” (Izl 13,12; 4,12, itd.), on ga čini “Bogom” za druge (Izl 4,16; 7,1; vidi također 3,1), Mojsije postupa po Jahvinoj riječi (Izl 8,9.26), itd., tako da se vjera Izraela veže za obojicu. (Izl 14,31: “... i povjerova Jahvi i njegovom sluzi Mojsiju”). S druge pak strane Mojsije daje sve za Boga, čak se dovodi u smrtnu opasnost zbog njega (Br 14,10).³⁷ Vidljivo je da „nijedna druga osoba u Starome zavjetu nije imala onakvo iskustvo objave Božje kako je imao Mojsije. Mojsiju su kao autoru pripisivani svi zakoni, zbirke zakona, sve od najstarijih vremena Staroga zavjeta pa do vremena židovskih rabina.”³⁸ Zbog te činjenice da je on Božji poslanik, nećemo pogriješiti kada kažemo da su uz Mojsija usko vezani svi događaji vezani uz glavne sadržaje vjere u Boga.

Kako je uopće moguće govoriti o samo jednoj osobi za koju su vezani toliko veliki i značajni događaji? Polovicom 20. stoljeća pojavila su se dva značajna djela koja govore o Mojsiju. Martin Buber i Martin Noth pokušali su predstaviti Mojsija na vrlo konkretan način. George W. Coats shvaća biblijsko prikazivanje Mojsija kao kombinaciju lika heroja i Božjega čovjeka. Frank Crüsemann raspravlja o Mojsiju govoreći o njemu kao osobi u kojoj se ogleda pravna organizacija Izraela. Sve nam ovo može biti dobar pokazatelj kako je ovaj starozavjetni lik i dalje aktualan i nedovoljno istražen. Intencija ovog rada je pokušati prikazati njegov lik i poziv u kojemu je on Božji glasnik.

1.4.1. Poziv u službu

Svećenička predaja daje nam imena Mojsijevih roditelja. Oni su Amram – veliki narod i Jokebet – Bog je slavan (usp. Izl. 6,18 – 20). Prva briga majke bila je kako spasiti novorođenog dječacića? Ona položi dijete u košaru izrađenu od papirusa i pusti ga u Nil. Faraonova kći sa svojim sluškinjama, koja je bila na rijeci, opazi košaru u trsci te ugleda dječaka staroga tri mjeseca. Ona je nadjenula djetetu ime Mojsije – onaj koji

³⁷ Usp. ODRLJIN, M., *Mojsije u židovskoj bibliji*, u: Služba Božja 51 (2011.), III. – IV., str. 282. – 284.

³⁸ REBIĆ A., *Središnje teme Staroga zavjeta*, KS, Zagreb, 1996., str. 118.

je izvađen iz vode. Sveti pisac predstavlja Mojsija kao Židova koji je odrastao na faraonovu dvoru. Po završetku škole on djeluje po egipatskim gradovima u ulozi pisara i svakodnevno uviđa nepravdu i teško stanje, ali ga to ne pogađa.³⁹ U jednom trenutku doživio je sasvim uobičajen prizor, nekakav Egipćanin tukao je Hebrejca, u njemu je proradila savjest i odlučio je pomoći Hebrejcu tako što je ubio Egipćanina. Mojsije je mislio da je taj pothvat ostao skriven, ali čovjek kojega je Mojsije spasio počeo je pričati uokolo o svom spasitelju. Mojsije je postao svjestan te situacije i odlučio je otići u Midjan jer tamo nisu dolazile egipatske patrole. U Midjanu se zaposlio kao pastir kod svećenika Jitra, oženio njegovu najstariju kćer Siporu i dobio s njome sina Geršona.

Dok je Mojsije vodio stada na pašu u pustinji, došao je tako i do brda Horeba na kojemu je doživio teofaniju.⁴⁰ Mojsijevo poslanje donose nam sve tri predaje. Iz gorućega grma Bog je progovorio gromkim glasom Mojsiju: „*Mojsije! Mojsije! Ne idi bliže! Izuj svoju obuću, jer je mjesto na kojem stojiš sveta zemlja. Ja sam Bog Abrahamov, Bog Izakov i Bog Jakovljevi.*“ (Izl 3,4 – 6)

Knjigu Izlaska u poglavljima 3,1 – 4,17 egzegeti smatraju jednom cjelinom u kojoj je predstavljen Mojsijev doživljaj poziva i poslanja. Tradicija je povezala poziv Mojsija kao Jahvina glasnika s kasnijim pojavama klasičnog profetizma. Patrijarsi su primali objavu u teofanijama, ali nisu dobivali poslanje da drugima prenose određenu poruku. Bog se očituje u gorućoj vatri iz trnovog grma. Mojsije je doživio viđenje kao Božji poziv. Okolnosti su čudnovate i zagonetne pa se Mojsije boji. Ovim očitovanjem samoga sebe Bog se objavljuje kao onaj koji se brine za ljude i ljubi ih. Jahve izravno oslovljava pastira Mojsija i on odgovara s *Evo me*, kao Abraham u Post 22,1 i Izaija u Iz 6,8. Oslovljavanje imenom na Bliskom Istoku staroga vremena znak je poštovanja i izraz dobre namjere prema sugovorniku. Božje oslovljavanje i Mojsijev odgovor korijen su biblijskog poziva. Bog se predstavlja Mojsiju kao Bog njegova oca, ali i slavni predaka njegova naroda: Bog Abrahama, Izaka i Jakova. Mojsije zaklanja lice, jer se boji izravno gledati Boga. Njegovo zaklinjanje lica odraz je uvjerenja da smrtni čovjek ne može izravno gledati transcendentnog Boga i ostati živ.⁴¹ Tada nastavi Bog:

Vidio sam jade svoga naroda u Egiptu, nastavi Jahve, i čuo mu tužbu na tlačitelje njegove. Znane su mi muke njegove. Zato sam sišao da ga izbavim iz šaka egipatskih i odvedem ga iz te

³⁹ Usp. TOMIĆ C., *Izlazak*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1979., str. 67. – 70.

⁴⁰ Pod *Teofanijom* se podrazumijeva Bogojavljenje. Prema Starome zavjetu čovjek nije mogao gledati Boga u oči, a da pri tom ne umre. Upravo su ovi izvještaji vrlo značajni za *Teofanije*. Bog je onaj koji se objavljuje u vatri, a koja je znak njegove svetosti. Preko *Teofanije* Bog pokazuje da želi biti bliz svome narodu. Usp. Teofanija, u: *Biblijski leksikon*, prir. STARIĆ A., KS, Zagreb, 1996., str. 315.

⁴¹ Usp. ZOVKIĆ M., *Poziv biblijskih proroka*, KS, Zagreb, 2012., str. 25.

zemlje u dobru i prostranu zemlju Hivijaca – u zemlju kojom teče med i mlijeko: postojbinu Kanaanaca, Hetita, Amorejaca, Perizana i Jebusejaca. Vapaji sinova Izraelovih dopriješe do mene. I sam vidjeh kako ih Egipćani tlače. Zato, hajde! Ja te šaljem faraonu da izbaviš narod moj, Izraelce iz Egipta. Tko sam ja da se uputim faraonu, odgovori Mojsije Bogu, i izvedem Izraelce iz Egipta! Ja ću biti s tobom, nastavi. I ovo će ti biti znak da sam te ja poslao: kad izvedeš narod iz Egipta, Bogu ćete iskazati štovanje na ovome brdu. Nato Mojsije reče Bogu: Ako dođem k Izraelcima pa im kažem: Bog otaca vaših poslao me k vama, i oni me zapitaju: Kako mu je ime? – što ću im odgovoriti? Ja sam koji jesam, reče Bog Mojsiju. Onda nastavi: Ovako kaži Izraelcima: Ja jesam posla me k vama.“ (Izl 3, 7 – 15)

Srž ovoga odlomka je poziv Mojsiju i objava Božjega imena. U ovom dijalogu s Mojsijem Bog se predstavlja kao onaj koji gleda i sluša nevolje svoga naroda. Bog je odlučio ne ostati miran i po strani. Bog se potpuno vezao uz patnju ušavši potpuno u situaciju tlačenih i preuzevši je kao svoju. Međutim Bog se nije definirao. On objavom svoga Imena daje dio sebe. U tom trenutku on ulazi u suživot s Izraelskim narodom. Bog koji se objavljuje radikalno je drukčiji. Izraelci mogu računati na njegovu pomoć. Što se u tim trenucima događa s Mojsijem? Mojsija, pastira midjanskih ovaca, Bog odabire za duhovnog pastira Izraela na putu iz egipatskog ropstva u slobodu.

U formuli poziva proroka uvijek se pojavljuje imperativ „idi“ (usp. Am 7,15; Hoš 1,2; Iz 6,9; Jer 1,7; Ez 2,3). Bog šalje Mojsija faraonu u Egipat da isposluje dopuštenje za odlazak i spasenje naroda od pogibelji. Mojsije pokušava otkloniti poziv (usp. 2 Sam 7,18; 1 Ljet 17,16; 1 Ljet 29,14; Iz 6,5; Jer 1,6) svjestan da je on obični pastir, a faraon vladar moćne egipatske države. *Bit ću s tobom* je ključni element poziva Mojsiju i drugima. U redcima 13 – 15 vidimo Mojsijev drugi prigovor. Sunarodnjaci mu neće vjerovati da govori u Božje ime i on zato želi znati kako se zove Bog izraelskih predaka. Većina komentatora Božje ime prevodi s „Onaj koji će biti tu“. Ovo ime je tumačenje obećanja danog Mojsiju u Izl 3,12 i cijelom narodu u Izl 6,7. Mojsije hoće upoznati bit Boga pitajući za točno značenje njegova imena. Bog izbjegava jasni odgovor. Njegova je reakcija namjerno neodređena, jer se odnosi samo na Mojsija i to nije ime koje se treba priopćavati. Bog se Mojsiju objavljuje kao nijednom drugom čovjeku (Pnz 34,10), ali mu se otkriva prikriveno i zagonetno. Bog govori Mojsiju da želi Izraelce izvesti iz egipatskog ropstva. Mojsije se treba vratiti u Egipat te skupiti sve starješine. Osim što ga u sve upućuje, Bog najavljuje i što će se sve dogoditi. Iako Bog jasno govori da će biti s njim, Mojsije pokušava i dalje otkloniti od sebe taj zadatak i sumnja u uspjeh svoga poslanja. Osim svoje neznatnosti i malenosti pred faraonom, Mojsije ističe kao veliki problem i govornu manu, mucavost.⁴²

⁴² Usp. ZOVKIĆ M., *Poziv biblijskih proroka*, KS, Zagreb, 2012., str. 28. – 29.

Razljuti se Jahve na Mojsija i reče: »Zar Aron, Levijevac, nije tvoj brat? Znam da je on vrlo rječit. Evo, baš ti izlazi ususret. Kad te vidi, obradovat će se u srcu. Ti govori njemu i u njegova usta stavlja riječi. Ja ću biti i s tobom i s njime dok budete govorili; kazivat ću obojici što ćete raditi. Neka on mjesto tebe govori narodu. Tako, on će tebi biti mjesto usta, a ti ćeš njemu biti mjesto Boga. (Izl 4, 14 – 17)

Mojsije i dalje ostaje glavni primatelj i prenositelj Božjih poruka, dok će Aron izgovarati Mojsijeve riječi, kao što Mojsije prenosi Božje.⁴³ Zanimljivo je da „Jahvistička predaja prikazuje Mojsija kao karizmatičkog vođu i osloboditelja, elohistička kao proroka, svećenička (6, 1 – 7, 1) ističe njegovu posredničku i svećeničku ulogu.“⁴⁴

1.4.2. Ispunjenje Božjeg obećanja

Mojsije je prihvatio Božji poziv. Bog je po njemu htio uspostaviti izabrani i pobjednički narod. Međutim, faraon se protivi tom Božjem spasiteljskom planu. U Gošenu su Mojsije i Aron krenuli prema Egiptu kako bi okupili sve narodne starješine i izložili im Božji plan. Naočigled naroda Mojsije je izveo čudesa kako bi narod povjerovao, a nakon toga su on i Aron krenuli pred faraona. Od faraona su tražili religioznu slobodu, a to je jedno od najosnovnijih ljudskih prava. Faraon ostaje tvrd, zahtjevan i neumoljiv. Konačno dolazi do Božjeg suda nad Egiptom. U tim trenucima čudesnih znakova uviđa se uzaludna borba jakog faraona protiv Božjeg spasiteljskog nauma.⁴⁵ Prijelaz preko Crvenog mora vrhunac je Božjih zahvata s obzirom na Izlazak. Izlaskom Izraela iz egipatskog sužanjstva započinje nova etapa povijesti izabranog Božjeg naroda. Tim događajem započinje ostvarenje obećanja danih Abrahamu i njegovu potomstvu. Događajem Izlaska iz sužanjstva Izrael postaje novi narod koji kreće u slobodu, u obećanu zemlju. Ali ne samo to, Izlazak je još mnogo više. To je trajni put na kojem se izlazak ostvaruje do posljednjeg cilja, to jest do susreta s Bogom. To je čin vjere koji se slavljem trajno svjedoči i obnavlja. Središnji događaj tog čina vjere je sklapanje Saveza na Sinaju koji u opisivanju ima svoje povijesno, teološko i duhovno značenje.⁴⁶

⁴³ Ovdje je važno shvatiti što je proročka, a što svećenička služba. Prorok je Božji glasnik i govornik, dok je Aron onaj koji prenosi Mojsijeve riječi. Podložan je Mojsiju kao čovjek Bogu. Usp. TOMIĆ C., *Izlazak*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1979., str. 92.

⁴⁴ TOMIĆ C., *Izlazak*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1979., str. 93.

⁴⁵ Usp. *Isto*, str. 94. – 106.

⁴⁶ Usp. ODOBAŠIĆ, B., *Savez na Sinaju – objava Božjeg milosrđa. Teologija Saveza u Knjizi Izlaska*, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) I., str. 168.

Reakcija naroda na prvi navještaj Božje riječi na Sinaju u Izl 20, Mojsija čini i službeno posrednikom Božje riječi. „On je idealan lik čovjeka vrlo bliskog Bogu, koji drugima posreduje ovu bliskost, zauzima se za dobro i vjeri daje sadržaj i usmjerenje. Prema tome Mojsije je posrednik i simbol razvoja i formiranja vjere Izraela u Jahvu. Izbor predaja koje treba prihvatiti, njihovu spremnost i odlučnost, odgovorni za ove odluke povezuju s Mojsijevim imenom. U tom je smislu njegovo ime jamstvo činjenica koje su dovele do učvršćenja i identiteta pravno-vjerske zajednice Izraela.“⁴⁷ U 32 -34 poglavlju knjige Izlaska možemo uočiti Mojsija kao onoga koji uočava prijestupe koje narod čini. On zastupa Boga pred Izraelcima i tako opominje narod, a kasnije možemo uočiti obrnuti proces gdje Mojsije zagovara za narod i time zastupa Izraelce pred Bogom. Ovime se Mojsije otkriva kao čovjek pravde, istine i ljubavi. Prorok je onaj koji mora osvjetliti čovjekovo palo stanje, a to može učiniti ako provodi vrijeme s Bogom i upravo zbog toga vidimo Mojsija kao proroka. On je osoba koja nosi milosti i zbog toga je Bog prisutan među narodom.⁴⁸

1.4.3. Događaji s Moapskih poljana

Ponovljeni zakon smijemo smatrati sredinom Staroga zavjeta, i glede vremena i njegova značenja. Izraelci se nalaze pred zemljom koju je Jahve obećao patrijarsima, a Mojsije je na svom zalasku. U Mojsijevim riječima se vide izrazi opominjanja, nagovaranja, zaklinjanja. On narodu obećava blagoslov, ako bude slijedio Božje zakone, odnosno prokletstvo, ako ih bude kršio (Pnz 5-28). Glavni dio knjige (Pnz 12-26) ukazuje na veličanstvene teološke propovijedi koje su stavljene u „Mojsijeva usta“. On postaje govornik koji potiče narod na odgovor Jahvinoj ljubavi.⁴⁹ On je za Ponovljeni zakon, s mnogih stanovišta, čovjek kojemu nema ravna. Specifična definicija Mojsija kao “proroka” može se bez sumnje tumačiti da, u perspektivi konačne verzije Ponovljenog zakona, on predstavlja nenadmašnu veličinu kao vječni ideal proroštva, stavljajući se tako iznad svih proroka.⁵⁰ Međutim, Mojsije nije izravno nazvan prorokom, ali je ostao mjerilo svake proročke djelatnosti.

Posljednje poglavlje Ponovljenog zakona prikazuje Mojsijevu smrt na moapskim poljanama. Mojsije je uputio zadnju želju da vidi obećanu zemlju jer on ne može ući u nju. Bog mu je uslišio molbu. On se uspeo na brdo Nebo i ondje mu Jahve pokaza

⁴⁷ ODR LJIN, M., *Mojsije u židovskoj bibliji*, u: Služba Božja 51 (2011.), III. – IV., str. 285. – 286.

⁴⁸ Usp. JELIČIĆ, A., *Pravedan i milosrdan Bog*, u: Riječki teološki časopis 19(2011) II., str. 256. – 257.

⁴⁹ Usp. REBIĆ, A., *Središnje teme Staroga zavjeta*, KS, Zagreb, 1996., str. 125.

⁵⁰ ODR LJIN, M., *Mojsije u židovskoj bibliji*, u: Služba Božja 51 (2011.), III. – IV., str. 276.

Zemlju. „Ovo je zemlja za koju sam se zakleo Abrahamu, Izaku i Jakovu da ću je dati tvome potomstvu. Dopustio sam da je pogledaš svojim očima, ali ti onamo nećeš prijeći.“ (Pnz 34,4) I na koncu umre Mojsije u moapskoj zemlji po Jahvinoj volji. Njegovu ulogu proroka i Božjeg slugu zorno nam prikazuje tekst iz Ponovljenog zakona u 34. poglavlju.

Mojsiju bijaše sto dvadeset godina kad umrije. Oko mu nije oslabilo niti mu je snaga popustila. Izraelci oplakivahu Mojsija na Moapskim poljanama trideset dana. Potom prodoše i dani oplakivanja – tugovanja za Mojsijem. A Jošua, sin Nunov, bio je ispunjen duhom mudrosti jer Mojsije bijaše na nj položio svoje ruke. Njega su Izraelci slušali i činili kako je Jahve naredio Mojsiju. Ne pojavi se više prorok u Izraelu ravan Mojsiju – njega je Jahve poznao licem u lice! – po ovim znakovima i čudesima u zemlji egipatskoj za koga je Jahve slao da ih učini na faraonu, na svim službenicima njegovim i na svoj zemlji njegovoj, po onoj moćnoj ruci njegovoj i po svim onim velikim zastrašnim djelima koja učini na oči svega Izraela. (Pnz 34, 7 – 10)

Ukopan je na nepoznatom mjestu kako Izraelci ne bi na njegovu grobu obavljali idolatriju. Zagrebački rabin Kotel Da-Don u knjizi *Židovstvo* govori o trinaest načela židovske vjere. Šesto od tih načela je prorokovanje. Ono govori kako treba vjerovati u prorokovanje i proroke jer je ono istinito. Sedmo načelo govori o eshatološkoj i uzvišenoj ulozi Mojsija kao proroka. Autor navodi kako je Mojsijevo prorokovanje istinito i ono je uzvišenije od svih svjedočanstava koja su prethodila i uslijedila, a on je prvak svih proroka. Filon Aleksandrijski u svoja dva djela prepričava biblijsku građu o Mojsiju kao zakonodavcu, kralju – filozofu i proroku. Srednji vijek ističe Mojsijeve vrline skromnosti, hrabrosti i pravednosti kao jedan od bitnih preduvjeta za proročko iskustvo i službu. Filozof i rabin Maimonides u 12. stoljeću govori o četiri razlike između Mojsija i drugih proroka. Prva razlika je da su drugi proroci primali objave u snu i viđenjima (usp. Br 12,6). Druga činjenica govori kako su ostali proroci dobivali poruke po anđelima pa su zbog toga govorili u zagonetkama i simbolima (usp. Br 12,18). Treće, proroci su padali u nekakvu vrstu transa (Post 15,12), a te objave događale su se u određenim intervalima s različitim vremenskim trajanjem.⁵¹ „Mojsije je za razliku od njih, primao proročku poruku dok je bio potpuno budan, bez simbolskog govora, izravno od Boga, a ne preko anđela i u vrijeme koje je on odabirao (Br 12, 6-8; Izl 33,11).“⁵²

Govoriti o Starom zavjetu znači govoriti o Mojsiju. Mojsije je izveo narod iz sužanjstva, sklopio Savez s Gospodinom na Sinaju i dao Zakon narodu. On je čovjek koji sve gleda Božjim očima, on je osoba koja kao mucavac donosi Božju poruku

⁵¹ Usp. ZOVKIĆ M., *Poziv biblijskih proroka*, KS, Zagreb, 2012., str. 40. – 41.

⁵² *Isto.*, str. 41.

narodu. Njegovo poslanje nije bilo lako, ono je bilo neprestana žrtva do kraja života. On trpi s narodom i za narod. Njegova žrtva postaje okosnica Krista patnika. Njega je nadišao još samo onaj prorok koji je došao u svijet (usp. Iv 6,14), a koji ne bijaše sluga nego Sin Božji o čemu ćemo pokušati promišljati u novom poglavlju.⁵³

2. Isus Krist kao punina Božje Objave

„Bog,» koji hoće da se svi ljudi spase i dođu do spoznaje istine« (1 Tim 2, 4), »nekoć je u mnogo navrata i na mnogo načina govorio ocima po prorocima« (Heb 1,1). A kada dođe punina vremena, posla Sina svoga — Riječ utjelovljenu, pomazanu Duhom Svetim — da kao »liječnik tijela i duše« i posrednik između Boga i ljudi navijesti siromasima evanđelje i da izliječi one koji su skrušena srca« (SC 1,5). To djelo ljudskog otkupljenja i savršene Božje proslave, kojemu su predigrom bila čudesna Božja djela u narodu Staroga zavjeta, izvršio je Krist Gospodin, naročito vazmenim otajstvom svoje blažene muke, uskrsnuća od mrtvih i slavnog uzašašća. Tako je »*svojom smrću uništio našu smrt i svojim uskrsnućem obnovio naš život*« (Heb 1,1-2).

Već je na samom početku rečeno kako su proroci govorili onako kako ih je Bog nadahnuo. Mnogo je njihovih poruka upućeno Židovima u konkretnim povijesnim okolnostima. Bog je poslao svoga Sina koji je izložio najdublju nutrinu Božju (usp. DV 4).

„Ljude uvijek iznova pokreće pitanje: Tko je bio Isus iz Nazareta koji je početkom našega računanja vremena živio kao povijesna osoba? Samo je dvije do tri godine djelovao u javnosti, hodao malom zemljom Galilejom, naviještao svoju poruku, »evanđelje«, liječio bolesne i činio čudesna djela.«⁵⁴ Sva četiri evanđelja donose nam odgovor na to tko je Isus. Evanđelist Matej svoje Evanđelje započinje Isusovim rodoslovljem i vidljiv je korijen koji kreće od Abrahama, preko Davida, pa sve do Kristova rođenja u Betlehemu. Sveti Luka rodoslovlje stavlja na početak javnoga djelovanja kako bi na određeni način dao legitimitet njegovu javnom poslanju. Ova dvojica evanđelista žele simbolički prikazati Kristovo mjesto u povijesti, s kontinuitetom Božjega povijesnog djelovanja. Evanđelist Ivan ne donosi rodoslovlje Isusa Krista, ali u svom Proslavu je jasno odgovorio na pitanje odakle je Krist.⁵⁵ Isus je

⁵³ Usp. TOMIĆ C., *Izlazak*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1979., str. 383. – 387.

⁵⁴ SCHNACKENBURG, R., *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, KS, Zagreb, 1997., str. 8.

⁵⁵ Usp. RATZINGER, J., *Djetinjstvo Isusovo*, Verbum, Split, 2012., str. 10. – 19.

osobno ime povijesnog Isusa iz Nazareta. O Isusu Kristu najviše doznajemo iz novozavjetnih spisa.⁵⁶ Četiri evanđelja donose odgovor tko je i odakle je Isus.

„Isusova povijest nije zabilježena ni u rimskim državnim aktima i analima niti u kakvom židovskom povijesnom djelu. Velika svjetska povijest jedva da ga je zapazila.“⁵⁷ Događaj rođenja našega Gospodina Isusa dogodio se u vrlo burnim vremenima povijesti. Radi se o kontekstu političke tvorevine Rimskog carstva koje je na tom području zavladao 63. pr.Kr. Izraelski narod u doba Krista nije bio niti svjetska, a ni povijesna sila. Zvuči nevjerojatno činjenica koliki su ustupci, slobode, darovnice i privilegije omogućene tom malom narodu, a sve da bi Rimljani održali vlast na tom području. Car je od 40. pr.Kr. dopuštao i funkciju izraelskoga kralja, na čijem prijestolju je bio Herod.⁵⁸ Herod je 37. g.pr.Kr. zauzeo Jeruzalem i zakraljevao Palestinom. Za vrijeme njegove vladavine bili su dani sjaja i raskoši, ali i grozote i krvološtva. Nasiljem si je osigurao prijestolje. Da bi stekao naklonost svojih podanika, u Jeruzalemu gradi veliki Hram. Međutim narod ga nije volio i smatrao ga je tuđincem. Kada je čuo da se treba roditi Isus zapitkivao je gdje će se to dijete roditi kako bi ga ubio. Zbog toga Josip mora bježati sa svojom obitelji u Egipat. Naredio je i pokolj dječice kad je vidio da je izigran. Koliko je god Herod bio bijesan on je tako ostvarivao Božje planove. Sudbina čovjeka je u Božjim rukama. Mesija će ostvariti svoj plan, ispunit će se obećanja koja su dana Abrahamu, okupit će narod u Božje kraljevstvo. U tim danima krvi, ropstva i smrti počinju se ostvarivati proroštva o slobodi i otkupljenju, o spasenju i miru.⁵⁹

2.1. Presjek razvoja mesijanizma

U daljnjem istraživanju, cilj je prikazati koji su to starozavjetni tekstovi govorili o novoj slobodi i miru, spasenju i otkupljenju. Iz povijesnih i biblijskih analiza koje su do sada vršene, poznato je da je osnovno iskustvo Boga kod naroda vezano prvenstveno uz Božje osloboditeljske pothvate koji oslikavaju Boga kao ratnika, osloboditelja i spasitelja. Kasnije je ovo osnovno iskustvo Boga koji spašava i potvrđuje život vezano uz institucije kraljevstva, proroštva i svećeništva i postupno prenošeno na poruku o nekom budućem liku idealnog kralja, savršena proroka ili pak potpuno sveta svećenika.

⁵⁶ Usp. WEISER, A., *Središnje teme Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1981., str. 92.

⁵⁷ BORNKAMM, G., *Isus iz Nazareta*, Jukić, Sarajevo, 1981., str. 29.

⁵⁸ Usp. *Isto*, str. 32. – 34.

⁵⁹ Usp. TOMIĆ, C., *Ivan Krstitelj*, Provincijalat franjevac konventualaca, Zagreb, 1978., str. 23. – 24.

2.1.1. Starozavjetni tekstovi

Za razliku od okolnih naroda, u Izraelu je kralj stajao pod Gospodinovom vlašću i morao se držati njegovih zapovijedi i uredbi kao i svi drugi. Kraljevi su bili izloženi oštrini proročkih riječi koje su ukazivale na sve stranputice u vođenju naroda i države. Uz zakazivanje i neuspjeh povijesnih kraljeva i kraljevstava usporedno je njegovana i ideja o dolasku nekoga idealnoga kralja, proroka, svećenika, koji će biti drukčiji od svih dosadašnjih i koji će izvršiti sve ono u čemu su dosadašnji kraljevi bili zakazali. Međutim, njegovo će djelovanje biti doista neusporedivo drukčije, snažnije, učinkovitije, božanskije.⁶⁰ Čemu se Izrael nadao? Patrijarsi su se nadali novoj zemlji i potomstvu (Post 12,1-3; 48,21); hebrejski robovi u Egiptu nadali su se izbavljenju (Izl 2,23-24); Mojsije i narod koji je s njim putovao pustinjom nadao se Obećanoj zemlji (Pnz 34). Izrael se pod sucima i kraljevima nadao počinku (1 Kr 8,56) i miru (1 Ljet 22,9). Job se nadao osobnoj preobrazbi u susretu sa svojim otkupiteljem (Job 19,25-27), psalmist je u nadi gledao Jeruzalem (Ps 122). U prorocima čitamo o nadi u dolazak nove Zemlje (Ez 36,34.35) i povratku iz Babilona u domovinu (Iz 51,9-11; Dn 9,1.2; Zah 14,16-21).⁶¹

Premda se ideju mesijanizma, barem s kršćanske retrospektivne točke gledišta, može naći i u najstarijim slojevima biblijske tradicije (usp. Post 3,15), njezini začetci nipošto nisu jasni. Obično ju se povezuje s pojavom monarhije u Izraelu, što se ne može zaniijekati ni tvrdnjama o puno kasnijem pojavljivanju mesijanizma ili tumačenjima da se mesijanizam javlja upravo kad je kraljevstvo propalo. U starozavjetnoj proročkoj teologiji postupno je sazrijevala misao kako je savez što ga je Gospodin na Sinaju sklopio s narodom ozbiljno ugrožen ili čak raskinut upravo krivnjom naroda, odnosno onih najodgovornijih u narodu. Upravo na toj činjenici zasniva se i najava novoga saveza u proroka Jeremije. U poznatom tekstu (Jr 31,31-34) izričito se tvrdi kako će novi savez biti bitno drukčiji od staroga koji je sklopljen s njihovim ocima na Sinaju. Gospodinov savez bit će dan narodu; Gospodinove riječi bit će jednostavno upisane u čovjekovo srce. Božja će blizina značiti za čovjeka spasenje i neće biti pridržana samo za povlaštene nego će biti ponuđena svima, budući da je srce univerzalna osnova. Ezekiel govori također o novome savezu u istom duhu kao i Jeremija. I on također

60 Usp. LUJIĆ B., *Božja vladavina kao svijet novoga Čovjeka; Biblijska teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 2010., str. 19. – 20.

61 Usp. ANDREASEN, N. A., Adventna nada u starom zavjetu, u: *Biblijski pogledi*, 7 (1999.), I-II., str. 4. – 7.

govori o »novome srcu«, »srcu od mesa« i »novome duhu« koji će Gospodin staviti u čovjeka nakon što iščupa »srce kameno« (Ez 11,19-21; 36,24-28). Time je iskazano ono što se nalazi i kod Jeremije.⁶²

Mesijanizam se pojavljuje kao znak nade, usmjerenost na obećanje i budućnost koja će doći ili koju će Bog ostvariti kao spasenje. Mesijanizam je, dakle, izraz eshatološke vjere i nade, bez obzira poima li se *eshaton* kao korjenita promjena u povijesti koja se nastavlja ili kao ostvarenje povijesti na meta-povijesnoj razini. Treba razlikovati riječi *Mesija* (riječi pisane velikim početnim slovom) i *mesija* (riječi pisane malim početnim slovom) kao spasenjskih likova. Spasenjski likovi koji su očekivani za razdoblje konačnoga Božjega zahvata u prilog Izraelu mogu biti različiti (Ilija, Prorok kao Mojsije, Sin Čovječji itd.), a Mesija, riječ pisana velikim početnim slovom, jest pomazani kralj iz Davidove dinastije, koji će uspostaviti u svijetu konačno Božje kraljevanje. Riječ *Mesija*, pisana velikim slovom, izražava mesijanizam u strogom smislu riječi, a *mesija*, pisano malim slovom, izražava mesijanizam u širem smislu. Ideja mesijanizma kao uvjerenja o Božjemu posredniku spasenja usmjerena je prema uspostavi mesijanskoga mira kao konačnoga ostvarenja Božjega nauma. Kršćanstvo je stasalo na tragu starozavjetnih mesijanskih očekivanja. Ono je konačni Božji zahvat u povijest prepoznalo u jednoj konkretnoj povijesnoj osobi, u Isusu iz Nazareta, kojim je novost očekivana za završnicu već tu, ali tek u započetom, a ne i u dovršenom obliku. O tome prepoznavanju i vjeri u Isusov mesijanizam različiti novozavjetni spisi različito progovaraju, sve do izricanja njegova mesijanizma proročko-mojsijevskom tipologijom oslonjenom na Pnz 18,15.18 i u Dj 3,22-23 i 7,37ss.⁶³

Osim kraljevskoga i svećeničkoga, u Izraelu postoji i proročki institut koji se, istina, značajno razlikuje od prethodna dva, ali predstavlja pojam koji u mnogočemu zaslužuje sveskoliku pozornost. U tom smislu su značajna dva teksta iz knjige Ponovljenoga zakona (18,18; 34,10) koja govore o tome kako je Božje obećanje vezano uz podizanje proroka u narodu koji će biti veći i od najvećega.⁶⁴ Iz tog je teksta vidljivo, kako Bog obećava da će podignuti proroka između Izraelaca, ali će njegova funkcija biti kvalitativno drukčija, jer će Gospodin trajno staviti svoju riječ u njegova usta. On će u potpunosti očitovati Božju volju. Razlika između ovoga proroka i drugih proroka je u

⁶² Usp. LUJIĆ B., *Božja vladavina kao svijet novoga Čovjeka: Biblijska teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 2010., str. 42.

⁶³ Usp. VIDOVIĆ, M., *Proročki mesijanizam*, u: Bogoslovska smotra, 85 (2015.) II., str. 504. – 505.

⁶⁴ Misli se na Mojsija.

tome što su drugi proroci, pa čak i veliki Mojsije, morali dugo čekati da dobiju Božju riječ, a ovaj konačni Prorok imat će trajno Božju riječ u srcu i ustima, a to znači da će biti u stalnom kontaktu s Bogom. Zbog svega toga nije ni čudo što je NZ pročitao ovaj tekst kao ostvarenje onoga što se dogodilo na Isusu.⁶⁵

Bilo bi krivo pomisliti kako su mesijanska obećanja, kao Gospodinov konačni spasiteljski zahvat, vezana uz samo jedan tekst, jedan način i jednu mogućnost. U radu je naveden niz starozavjetnih tekstova u kojima se govori o budućem Mesiji.

Ponovljeni zakon 18,15 dio je knjige u kojoj je riječ o trojici vođa: kralju (Pnz 17,14-20), svećenicima (18,1-8) i proroku (rr.15-22). U vezi s ovim posljednjim, rečeno je da će sam Bog podignuti proroka koji će Njegovu riječ iznositi narodu. Taj će prorok biti sličan Mojsiju, čiji je zadatak također bio objaviti Božju riječ narodu s gore Sinaj (Izl 20,18-20; Pnz 5,22-27). U stvari Mojsije služi kao model za obećanog proroka, posebno vezano uz njegovu ulogu glasnogovornika. No, tko je ovaj prorok koji treba doći? Mnogi tumači su ovo obećanje jednostavno razumjeli kao objavu o nastavljanju proročke službe u Izraelu, tvrdeći da se “prorok” (u ovom slučaju jednina) zapravo treba razumjeti kolektivno, kao i kad je riječ o kralju (Pnz 17,14). No redak 15 jasno obećava nešto više od nastavljanja niza proroka. Zamijetimo da dok kralj, svećenik i prorok u ovom tekstu primaju upute, jedino se prorokova uloga proširuje spominjanjem proroka uzora, Mojsija (r. 15), koji će biti ideal svakom budućem proroku. Osim toga, drugi Mojsije, prorok koji će doći kao zakonodavac i posrednik između Boga i čovjeka, pripada budućnosti. On je eshatološki prorok. Ova je nada ostvarena u Isusu Kristu kad je stajao na Gori Blaženstava i objavio Božju riječ i obećanja svom narodu (Mt 5–7).⁶⁶

U 1 Sam 2,35 nada je preusmjerena s jedne svećeničke dinastije prema nekom novom, drukčijem svećeniku. Neće to biti bilo kakav svećenik, nego vjieran svećenik, a njegov hram će biti trajan. Obećanje jako podsjeća na ono što je Natan dao Davidu vezano uz njegova budućega potomka (2 Sam 7,16). Tekst 2 Sam 7,12-16 predstavlja Natanovo proročanstvo dano Davidu, njegovoj kraljevskoj kući i njegovu potomstvu. Ovaj tekst je imao tijekom povijesti veliko političko, ali i teološko značenje.

I kad se ispune tvoji dani i ti počineš kod svojih otaca, podići ću tvoga potomka nakon tebe, koji će se roditi od tvoga tijela, i utvrdit ću njegovo kraljevstvo. On će sagraditi dom imenu mojem, a ja ću utvrditi njegovo prijestolje zauvijek. Ja ću njemu biti otac, a on će meni biti sin: ako učini što zlo, kaznit ću ga ljudskom šibom i udarcima kako ih zadaju sinovi ljudski. Ali svoje

⁶⁵ Usp. LUJIĆ B., *Božja vladavina kao svijet novoga Čovjeka: Biblijska teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 2010., str. 26.

⁶⁶ Usp. ANDREASEN, N. A., Adventna nada u starom zavjetu, u: *Biblijski pogledi*, 7 (1999.), I. – II., str. 7.

naklonosti neću odvratiti od njega, kao što sam je odvratio od Šaula koga sam uklonio ispred tebe. Tvoja će kuća i tvoje kraljevstvo trajati do vijeka preda mnom, tvoje će prijestolje čvrsto stajati zasvagda.

Iz teksta je potrebno uočiti neke važne odrednice. Gospodin obećava Davidu potomka. Neobičnost tog obećanja je u tomu što ono veže neke značajke budućega potomka uz Davida, izraelskoga kralja, a jednako tako i uz samoga Gospodina koji obećava. Potomak će biti od »Davidova tijela«, dakle od Davidove loze. S druge pak strane, Gospodin će njemu biti otac, a on će Gospodinu biti sin. Nadalje, njegovo kraljevstvo neće biti ugroženo nikakvom opasnosti povijesne propasti, nego će trajati zauvijek. U Izraelu je Natanovo obećanje bilo prisutno i poslije Davidove i Salomonove smrti. Što su povijesni kraljevi više zakazivali, to se mesijanska ideja o nekom budućem idealnom kralju sve više projicirala u budućnost. Gospodinovo obećanje stvaralo je temelj čvrstom uvjerenju kako će budući Davidov potomak biti zapravo poslanik i pomazanik Gospodinov - Mesija. U narodu je njegovana vjera da će Gospodin, na neki drugi način, šaljući svoga Pomazanika - Mesiju, otvoriti narodu budućnost.⁶⁷

U psalamskoj književnosti (usp. Ps 2; 18; 20; 21; 72; 89; 101; 110; 132, itd.), kao i u proročkoj književnosti (usp. Iz 7,10-17; 9,1-6; 11,1-9; 18 Mih 5, 1-5; Jr 23,5-6; Ez 17,22-24; 34,23; 37,24; Hag 2,20-23; Zah 6,9-15; 4,1-6a.10b-14; 9,9s; 3,8-10) idealizacija kraljevskoga mesijanskog lika ide u smjeru njegove spiritualizacije i eshatologizacije. U tzv. kraljevskim psalmima sve se više ističe kako je istinski kralj zapravo sam Gospodin. Osobito su u tom smislu važni sljedeći psalmi: Ps 2; 20; 21; 22; 45; 72; 89; 100; 110; 132. Osobito su značajni Ps 2 i 110 koji su slični i u kojima je riječ o nekom budućem Mesiji. Taj će Mesija biti posrednik saveza između Boga i naroda. Zbog svoje posredničke uloge zvat će se Sinom Božjim i imat će kraljevske, svećeničke i proročke oznake.⁶⁸

Ps 2,2 gdje se o kraljevskom pomazaniku govori kao o »mome sluzi«, otvara se prostor za novo poimanje mesijanskoga lika. Premda je po svojoj patnji lik Sluge više prorok, svojim imenom »Sluga« i nekim drugim naznakama, on je i kraljevski, dakle, mesijanski lik. Spasenje se više ne veže uz »palicu gvozdenu!« (Ps 2,9) i kraljevsko »žezlo moći« (Ps 110,2), nego uz »šibu usta« (Iz 11,4) i »naviještanje spasenja narodima« (Zah 9,10; usp. Iz 42,1.4.6). Arhetip takva proročkoga spasitelja

⁶⁷ Usp. LUJIĆ B., *Božja vladavina kao svijet novoga Čovjeka. Biblijska teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 2010., str. 21. – 22.

⁶⁸ Usp. *Isto.*, str. 26.

deuteronomist vidi u Mojsijevu liku (usp. Pnz 18,15.18). Štoviše, uz njega veže i Božje obećanje o podizanju Proroka s kraja vremena, konačnoga Proroka koji upravo u svojoj definitivnosti, svojom pojavom u konačnom razdoblju ima oznake mesijanskoga lika.⁶⁹

Najvažniji starozavjetni tekst je Psalam 110: U njemu Bog najavljuje svog vladara na Sionu (r. 2) i naziva ga "svećenik po redu Melkisedekovu" (r. 4). Ovdje su dvije službe vezane u jednoj osobi, jer Psalam 110,1.4.5 ukazuje na posebnog vladara koji sjedi zdesna Bogu i koji, kao drevni Melkisedek, služi kao svećenik i kralj. On vrši Božju volju na zemlji na jedinstven način, vladavinom koju je Krist ostvario kada je sjeo zdesna Bogu, ukazujući na svoju svećeničku službu (Heb 1,3; 5,6). Psalam 110,4 najavljuje obećanje Kristova kraljevskog svećenstva za koje je ustoličen nakon svog uskrsnuća i uzašašća (vidi Heb 5,5.6; Dj 13,33).

Tekstovi Iz 7-12 čine jednu cjelinu koja se među bibličarima naziva »Knjiga o Emanuelu«. Na ovom mjestu osobita pozornost bit će usmjerena na tri Izaijina teksta (7,10-17; 9,1-6; 11,1-9). Ovo Izaijino proročanstvo nastaje u vremenu, vladanja kralja Ahaza, 8. st. pr. Kr. Prorok naviješta novoga Ahazovog prijestolonasljednika koji će se roditi od *mlade žene*. Dijete će biti znak kazne nad Ahazom, kao i znak Božje blizine svome narodu kojemu će to dijete donijeti spas. Dijete će tako uspostaviti pravdu, izgraditi veliko kraljevstvo i donijeti mir. Unutar Knjige proroka Izaije postoje četiri teksta (Iz 42,1-4; 49,1-6; 50, 4-9a; 52,13-53,12), koji se odnose na neku tajanstvenu osobu, redovito označenu kao »Sluga Gospodinov« (hebr. *'ebed Jhvh*) ili tradicionalno nazivanu i »Sluga Patnik«. Pjesme neobičnim riječima opisuju pojavu, ulogu, značenje i zadaću tajanstvenoga lika Sluge Gospodinova.

U prvoj pjesmi nastupa Gospodin predstavljajući Slugu kao svog izabranika i poslanika. Sluga dobiva zadaću od Gospodina, koju su i toliki proroci prije njega imali, ali je ona za njega bitno izmijenjena. Sluga ima *donijeti pravdu i pravo*, ne samo Izraelu nego i *narodima*. U drugoj pjesmi govori Sluga. On se predstavlja i obznanjuje zadaću koju mu je Gospodin povjerio, a to je vratiti Jakova i sabrati Izraela, ali i donijeti spasenje do nakraj zemlje. Pri tome on ističe kako dobiva snagu od Gospodina i kako je njegova jakost u posvemašnjem pouzdanju i oslanjanju na Gospodina. U trećoj pjesmi ponovo govori Sluga o sebi i o svome proročkom zadatku. Sluga se predstavlja kao istinski prorok koji sluša i govori te je u stalnom kontaktu s Bogom. On je spreman primiti na sebe sudbinu Božje Riječi koja mu donosi porugu i patnju, ali Sluga će sve to

⁶⁹ Usp. VIDOVIĆ, M., *Proročki mesijanizam*, u: Bogoslovska smotra, 85 (2015.) II., str. 508. – 509.

izdržati samo u osloncu na Gospodina. U četvrtoj pjesmi govori Gospodin o uspjehu svoga Sluge unatoč vanjskom neuspjehu. Sluga će uspjeti iako, izvana gledano, tu ne može biti uspjeha. Sluga je, istina, ponižen, iznakažen, prezren i od svih odbačen, ali Gospodin je na njegovoj strani i uspjeh neće izostati. Sluga će donijeti svjetlost mnogima. Tko je tajanstveni Sluga Gospodinov? Pojedinaac ili zajednica? Sam prorok, izraelski narod, ostatak Izraela, neki od velikih proroka ili neki od kraljeva?

Sluga nosi oznake pojedinca, ali i korporativne osobe. Kralj ne bi mogao biti, a teško da se odnosi i na nekoga konkretnoga proroka. Sluga Gospodinov, kao tajanstveni lik, ostaje u svojoj tajanstvenosti otvoren za budućnost. Upravo ta otvorenost pomogla je prvoj kršćanskoj zajednici da u Isusu prepozna Slugu Gospodinova. I on je uzeo na se naše boli i slabosti, ponio naše bolesti i u patnji ljubavi pretvorio ih u naše spasenje. Bog je proslavio Isusa u uskrsnuću i pred njim su u udivljenju doista zastali mnogi (Mt 12,18; 20,28; Iv 23,38; Dj 3,26; 8,30; 1 Pt 2,22).⁷⁰

Kako bi dobili puno jasniju i oštriju sliku o Mesiji, predstavljen je i niz drugih starozavjetnih tekstova. Prorok Danijel razvija ideju tajanstvenog nebeskog Bića, nazvanog Sin Čovječji (usp. Dn 7), a kasnije je židovstvo počelo potpuno idealizirati Mesiju pridajući mu nadnaravne sposobnosti. Poznato je Mihejevo proročanstvo koje govori o rođenju unutar Davidove loze te spominje Betlehem kao mjesto rođenja. Ovaj lik će obnoviti jedinstvo Izraela i Judeje, koje je narušeno Davidovom smrću. I Mihej ovdje spominje Mesijinu majku, možda pri tome misleći na proročanstvo o djevici iz Iz 7,14 (usp. Mih 5,2). Prorok Zaharija također osvježava i daje novinu u tumačenju i shvaćanju ideje Mesije. Njegovo prikazivanje Mesije je jedinstveno u Starome zavjetu, on združuje Mesiju i velikog svećenika (usp. 6,9-14) te razvija nadu u skori dolazak istog. U knjizi proroka Zaharije nalazi se i posljednje izravno svjedočanstvo mesijanskog iščekivanja (usp. Zah 9,9-10).⁷¹

2.1.2. Novozavjetni tekstovi

U okvir propitivanja naziva *mesija*, njegovih obilježja i uloge pripada i tumačenje raznih židovskih teologa koji su očekivanje mesije povezivali uvijek s događajem koji se trebao dogoditi u povijesnoj stvarnosti u ovome vidljivome svijetu, a ne u nekoj onostranoj eshatološkoj stvarnosti. Na tom su tragu bili i biblijski proroci

⁷⁰ Usp. LUJIĆ B., *Božja vladavina kao svijet novoga Čovjeka: Biblijska teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 2010., str. 44.

⁷¹ Usp. REBIĆ, A., *Središnje teme Staroga zavjeta*, KS, Zagreb, 1996., str. 231. – 241.

koji su Božje djelovanje uvijek smještali u povijesni kontekst povezujući ga uz konkretne povijesne situacije i događaje.

Govor o mesijanizmu i mesiji u kršćanskoj teološkoj misli govori o pojavi lika u budućnosti kao od Boga poslanoga spasitelja ili pak na konkretne biblijske likove kraljeva, svećenika i proroka o kojima su se opet unaprijed posjedovali sadržaji i slike nečega idealnoga i svijetloga, bilo na osobnoj razini bilo na razini institucija. Pritom se perspektiva često sužavala samo na židovsko-kršćanski svijet, a gubilo iz vida da je mesijanizam univerzalni religijski, društveno-kulturološki i politički pojam te da ga je potrebno široko kontekstualizirati.⁷² Predodžbe kako bi ta osoba trebala izgledati razlikuju se u židovskim izvorima. Jedini zajednički pogled je da je On eshatološki kralj koji uspostavlja kraljevstvo mira. Iščekivanje Mesije usmjerilo se u dva pravca. Jedan očekuje Mesiju – Sina Davidova koji će se pojaviti kao ratnik, vođa i ostvaritelj mira. Drugi pak očekuje Mesiju – Sina Aronova koji će kao svećenik izmiriti sve s Bogom, obnoviti hramski kult i „predsjedavati eshatološkoj večeri“.

Biblijski mesijanizam je od samoga početka bitno soteriološka, a tek drugotno i politička kategorija. Unatoč različitim poimanjima, svi oblici mesijanizma imaju jedan zajednički nazivnik: nadu, iščekivanje posebnoga izravnog spasiteljskog Božjeg zahvata ili zahvata preko neke pravedne, od Boga obdarene, poslance, zastupničke i posebno prosvijećene osobe, zadnjega posrednika čiji je jamac sam Bog, premda to očekivanje nije pravilo.⁷³ Ovo očekivanje proročkog preteče bilo je i te kako rašireno među Židovima i kršćanima u doba Novog zavjeta. Prorok će najaviti događaj, i štoviše, onaj koji će doći bit će prorok kao što je bio Mojsije, posrednik, Božji glasnogovornik, i kao mnoge druge, njegov će ga narod odbaciti. On je izabran, pomazan vladar, sličan kralju ili sucu te je nesebično posvećen svojoj zadaći (Iz 42,1-4). Drugo, on je narodni vođa, sličan Mojsiju, koji okuplja svoje u narod i utvrđuje u svijetu, ali ne bez velike osobne cijene i stradanja (49,1-6). Treće, on je Božji vjerni učitelj i glasnogovornik narodu, kao prorok koji će doći. On im poslušno prenosi Božje upute, premda ne mare za njegovu riječ pa joj se izruguju (50,4-11). Četvrto, on stradava i umire za druge, i tako u sebi ispunjava i usavršava sve Izraelove žrtve.⁷⁴

⁷² Usp. LUJIĆ, B., *Mesija i mesijanizam – budućnost iz Božje perspektive*, u: Bogoslovska smotra, 85(2015.) II., str. 327. – 332.

⁷³ Usp. VIDOVIĆ, M., *Proročki mesijanizam*, u: Bogoslovska smotra, 85 (2015.) II., str. 512.

⁷⁴ Usp. ANDREASEN, N. A., *Adventna nada u starom zavjetu*, u: Biblijski pogledi, 7 (1999.), I. – II., str. 9.

Pojam Mesija doživjet će u Novome zavjetu kvalitativni skok - on će se obogatiti i otkriti u svojoj dubini, ali temeljit će se na starozavjetnim impostacijama koje će se u sebi ujediniti. Začet je nadnaravno, po Duhu Svetome. Majka mu je Djevica Marija, a rodio se u Betlehemu judejskome. Život proživljava poslušan Ocu i svjestan svoje zadaće objavljivanja spasenjskog Božjeg dara koji se konačno u punini nalazi u njemu. Vjernost i predanost, snaga i moć dovest će ga do križa (usp. GS 23). Posebno s iskustvom njegova uskrsnuća kao Božje potvrde njegove riječi i djela, mijenja se vizura mesijanskih očekivanja i ono što u židovstvu nije bilo spojivo s mesijanizmom, sada se otkriva kao mesijansko.⁷⁵

Iz analiza se razaznaje kako je govor o mesiji s jedne strane vezan uz vrijeme i prostor, a s druge uz osobu. Na taj način mesija ostaje osoba koja će doći iz budućnosti, ali uvijek u zemaljsku stvarnost. Istina je da su mnogi izričaji ostali u Starome zavjetu otvoreni i u neku ruku neodređeni, što je novozavjetnim piscima u toj njihovoj otvorenosti omogućilo pronalazak mjesta za Isusa Krista kao Mesiju. Mesijanizam, i kao ideja i kao ostvarenje, ostaje i danas izazov u premišljanju Božjega djelovanja u budućnosti, ali isto tako i Božjega gledanja na tu budućnost kao konačnoga ostvarenja čovjeka.

2.2. Kristološki naslovi

Sva raznolikost starozavjetnoga govora o Mojsijevu liku uvezana je njegovom ulogom sluge i čovjeka Božjega, posrednika Boga i zagovornika naroda pred Bogom. Ta posrednička dimenzija najbolje je i najkraće opisana u Br 12, 6 – 9:

Reče Jahve: 'Slušajte riječi moje: Nađe li se među vama prorok, u viđenju njemu ja se javljam, u snu njemu progovaram. Ali nije tako sa slugom mojim Mojsijem. Od svih u kući mojoj najvjerniji je on. Iz usta u usta njemu ja govorim, očevitnošću, a ne zagonetkama i lik Jahvin on smije gledati. Kako se onda niste bojali govoriti protiv sluge moga Mojsija?

Lik sluge ovdje je povezan s likom proroka. Njemu se pridaju prave proročke oznake: Jahve mu govori neposredno, očevitno i on ga smije gledati. Govorom u ime Božje, Mojsije zaslužuje posluš koji se zahtijeva i za sve buduće posrednike. On će kulminirati u posluhu Proroku konačnih, mesijanskih vremena kojega najavljuje Mojsije i sam prorok (usp. Pnz 18,15.18). Mojsijev proročki identitet najviše je određen činjenicom da ga je »Gospodin poznavao licem u lice« (Pnz 34,10), da je bio poznavatelj i posrednik Božje volje narodu, ali i činjenicom da je umro u znaku

⁷⁵ Usp. VIDOVIĆ, M., *Proročki mesijanizam*, u: Bogoslovska smotra, 85 (2015.) II., str. 515. – 517.

solidarnosti sa svojim narodom. Takav je pogled na Mojsija znatno pridonio tipologizaciji njegova lika u smjeru Isusa i njegova poslanja.

Ono što su proroci govorili o Božjem pomazaniku djelomično su i sami ostvarivali, a najviše od svih to je ostvario Mojsije. Zauzetost za istinu i ljubav prema Bogu i narodu, vjernost Bogu i njegovoj riječi sve do smrti doveli su do mesijanizacije Mojsijeva lika, ali ne bez pogleda na ono što se dogodilo s Isusom. S tim pogledom od kraja, mogao se steći uvid i u ono što mu je prethodilo. Ako su Mojsije i proroci od prenositelja sve više postajali utjelovitelji Božje riječi, ako su njihov život i smrt prepoznati kao izraz Božjega spasiteljskog djelovanja koje smjera mesijanskom dobu, Novi zavjet je s pravom prepoznao u Isusu ostvarenje od Mojsija najavljenoga mesijanskog, konačnog proročkog lika.⁷⁶ Isus koji ide u muku i smrt shvatio je Božju promisao zasvjedočenu u Pismu i potvrdio je svojim vlastitim riječima.

Takozvani citati ispunjenja i kristološki naslovi već su odavno izazvali zanimanje tumača. Uzvišeni naslovi o kojima ćemo u daljnjem istraživanju govoriti jesu kratke formule, krajnje skraćenice vjere.⁷⁷ Isus na početku svoga mesijanskog djelovanja ističe kako nije došao dokinuti Zakon ili Proroke nego ispuniti (usp. Mt 5,17). Svaka od šest antiteza u Govoru na gori počinje riječima „Čuli ste da je rečeno starima...a ja vam kažem“ (usp. Mt 5,21 – 22,27 – 28,31 – 32,33 – 34,38 – 39,43 – 44) i pokazuje da je Isus uvažavao Mojsijevu Toru. Isus je tražio da ljudi njegovo djelovanje te smrt i uskrsnuće shvaćaju u svjetlu Mojsija i Proroka (Lk 24, 27.44).

2.2.1. Mesija – Krist

Etimološki gledano ovo je hebrejska riječ *mašijah*, a grčka *hristos* – pomazanik. Kasno židovstvo ovim pojmom označava obećanog kralja prema tumačenju „mesijanskih mjesta“ (usp. Post 49,10; Br 24,17; 2 Sam 7; Ps 2; 72; 110).⁷⁸ Pod ovom riječi svi kršćani razumiju ime druge osobe božanskog Trojstva. Stari zavjet povezuje pomazanje s različitim pojedincima, uključujući proroke (1 Kr 19,16), svećenike (Izl 29,21), kraljeve (1 Sam 16,13) i čak strane kraljeve (Iz 45,1). Starozavjetna mesijanska proročanstva jasno pokazuju da nasuprot običnih vladara, koji sude, kažnjavaju i tlače, mesijanski vladar neće vladati radi sebe već radi dobra svojih podanika. On će donijeti

⁷⁶ Usp. VIDOVIĆ, M., *Proročki mesijanizam*, u: Bogoslovska smotra, 85 (2015.) II., str. 513. – 515.

⁷⁷ Usp. SÖDING, T., *Božji Sin iz Nazareta*, KS, Zagreb, 2010., str. 196.

⁷⁸ Mesija, u: *Teološki rječnik*, prir. RAHNER, K. i VORGRIMLER, H., UPT, Đakovo, 2009., str. 301.

radosnu vijest ubogima, iscijeliti srca slomljena, zarobljenima navijestiti slobodu, navijestiti godinu milosti i razveseliti ožalošćene (Iz 61,1-4).⁷⁹

Ideja Mesije u Starom zavjetu i židovstvu daje bitnu predodžbu o tome tko je Isus u svojem spasenjskom poslanju; ali svojim djelovanjem, svojom osobom, Isus iznova definira ono što pokazuje Izraelova slika Mesije i njegova mesijanska nada. Kao vjerojatno najvažniji kristološki naslov matejevske kristologije možemo označiti naslov Krist. Krist Isus je Sin Davidov, on posve spada u povijest Izraela, kao što pokazuje i njegovo rodoslovlje (1,1.16-18). On čini ozdravljenja, uskrišenja mrtvih i naviješta Radosnu vijest siromasima. Pravovaljano priznanje, koje formulira Šimun Petar, a koje potvrđuje i Isus u saslušanju pred Velikim vijećem, jest njegovo priznanje Kristom, Sinom (živoga) Boga (16,16; 26,63s).⁸⁰

Mesija kod Luke dolazi od Boga i Bog mu je dao visoku čast, premda će time naići na otpor i odbačenju. Luka je ideju trpećeg Mesije, za koju u židovstvu nema nikakve podloge, preuzeo iz praapostolske kerigme. To je onaj koji je po smrti i uskrsnuću uzvišen kod Boga. Mesija je uzvišeni Sin Čovječji i Sin Božji (Lk 22,30). Time su ova dva vodeća naslova uključena u Lukinu sliku o Mesiji. On je već pri rođenju Mesija (Lk 2,11; usp. 1,35). Za vrijeme svoga zemaljskog života on ostvaruje svoja mesijanska djela (Lk 4,21.41; 7,20-23). Krist svoj put u smrt koji vodi prema uskrsnuću slijedi kao Mesija (Lk 24, 26.46; Dj 3,18; 17,3; 26,23), a Uskrsloga je Bog učinio Gospodinom i Mesijom (Dj 2,36); on je kao takav i naviještan (Dj 8,5; 9,22; 18,5.28).⁸¹ Petar, kao predstavnik učenika, izgovara jedinu ispravnu ispovijest „Ti si Pomazanik - Krist!“ (Mk 8,29). Egzegeza često smatra da je Petar imao »tipično židovsku« predodžbu Isusa, koja je u Kristu vidjela političkog osloboditelja Izraela iz okova rimske vlasti. Vjera u Isusa kao Mesiju odnosno Krista u ivanovskim spisima ponovno se revitalizira. Četvrto evanđelje želi ponovno oživjeti tu vjeru, kako to pokazuje Iv 20,31.

Riječ »Krist« u Novom zavjetu se javlja 531 put, a istoznačni pojam »Mesija« samo dvaput, i to u Ivanovu evanđelju (1,41; 4,25). Zamjerka koja je izričito dovedena u vezu s naslovom Krist, jest Isusovo podrijetlo iz Galileje. Mesija mora doći iz potomstva Davidova« i iz Betlehema (7,41s).⁸² Najčudnija razlika između četvrtog

⁷⁹ Usp. ANDREASEN, N. A., *Adventna nada u starom zavjetu*, u: Biblijski pogledi, 7 (1999.), I. – II., str. 9. – 12.

⁸⁰ Usp. SCHNACKENBURG R., *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, KS, Zagreb, 1997., str. 99. – 103.

⁸¹ Usp. *Isto*, str. 148. – 151.

⁸² Usp. GNILKA, J., *Teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1999., str. 221. – 224.

evanđelja i njegovih sinoptičkih prethodnika mogla bi biti u tome što je Krist postao središtem navještaja.

Ivanovski Krist predstavlja se u »izričajima Ja sam«. On pritom ne koristi kristološke naslove, nego slike. »Ja sam kruh života« (6,35; usp. 6,41.48.51); »Ja sam svjetlo svijeta« (8,12; usp. 9,5); »Ja sam uskrsnuće i život« (11,25); »Ja sam pastir dobri« (10,11 i 14) i »Ja sam vrata ovcama« (10,7); »Ja sam (pravi) trs« (15, 1 i 5); »Ja sam put, istina i život« (14,6). Tim izrekama *Ja sam* Krist se u konačnici predstavlja kao davalac i jamac (stvarnog) života. Slike spasenja služe se osnovnim ljudskim iskustvima. One su gotovo sve već bile zastupljene u starozavjetnom svijetu slika, ali i u drugim religijama. On je sišao s neba, ne da vrši svoju volju, nego volju onoga koji ga je poslao (6,38) i da dovrši djelo njegovo (4,34). On predstavlja onoga koji ga je poslao, tako da svaki koji njega ne časti, ne časti ni onoga koji ga je poslao (5,23). Tko njemu vjeruje, taj poklanja vjeru onomu koji ga je poslao (12,44). Isus se također, nakon ispunjenja svoga zemaljskog poslanja, vraća onomu koji ga je poslao (7,33).⁸³

2.2.2. Sin čovječji

Ovaj naslov potječe iz rano-židovske apokaliptike 2. st. pr. Kr. (usp. Dn 7, 13-14). Knjiga Henohova ovaj lik opisuje kao biće stvoreno prije svijeta, koje ostaje skriveno sve do sudnjeg dana, a onda biva uzvišeno i postavljeno uz bok Bogu (usp. Hen 71,14).⁸⁴ Ovaj izraz češće nalazimo u knjizi proroka Ezekiel (Ez 2,1; 3,4; 4,1) u uobičajenom smislu "čovjeka" i odnosi se na samog proroka. Dn 7,9-14 govori kako „Sin Čovječji“ dolazi pred Boga na oblacima nebeskim. Njegova vlast i kraljevstvo je vječno, a Isus Krist na sebe je primijenio titulu "Sin Čovječji" umjesto titule "Mesija" (Mt 12,8; 26,63.64; Mk 2,28; 8,31; 9,9; 14,61.62; Lk 22,67-70).⁸⁵

Naslov Sin Čovječji Matej rado upotrebljava da bi označio onoga koji će doći kao sudac. Pogled na njegov dolazak proteže se gotovo kao misao vodilja kroz cijelo evanđelje (10,23; 13,41; 16,27s; 19,28; 24,30.44; 25,31; 26,64) i usmjeruje pogled čitatelja na očekivani svršetak.⁸⁶ U usporedbi s Markovim evanđeljem, upada u oči isticanje budućeg dolaska Sina Čovječjega, paruzija, te suda nad Crkvom i svijetom. Kod Mateja postoji desetak novih mjesta na kojima prevladava pojava Sina Čovječjega s vlašću i slavom (10,23; 12,32; 13,41; 16,27; 24,27.30.37.39.44; 25,31). Matej također

⁸³ Usp. GNILKA, J., *Teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1999., str. 201. – 209.

⁸⁴ Usp. WEISER, A., *Središnje teme novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1981., str. 99. – 101.

⁸⁵ Usp. ANDREASEN, N. A., *Adventna nada u starom zavjetu*, u: *Biblijski pogledi*, 7 (1999.), I. – II., str. 12. – 13.

⁸⁶ Usp. GNILKA, J., *Teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1999., str. 155.

puno jače ističe zemaljsko djelovanje Sina Čovječjega. On svojim načinom izaziva sablazan, Isusa pogrdno nazivaju izjelicom i vinopijom koji se druži s carinicima i bludnicama (11,19). Ipak, on ima vlast na zemlji opraštati grijeha (9,6) i gospodar je subote (12,8). Matej proširuje sudačku aktivnost Sina Čovječjega i na zajednicu. Time Sin Čovječji dobiva posebno značenje za svoju zajednicu kojoj stalno postavlja zahtjeve, koju opominje i prati na putu prema Očevu kraljevstvu. Poslanje Sina Čovječjega k „izgubljenim ovcama doma Izraelova“ prerasta u misije za sve narode. Ako obuhvatimo pogledom put Sina Čovječjega, kako ga je opisao Matej, onda vidimo da je tu sadržano sve što je karakteristično za Krista koji na zemlji djeluje, koji ide u muku i poniženje, koji je uskrišen i uzvišen i koji će doći da sudi.⁸⁷

Luka slijedi i druga svjedočanstva iz sinoptičke predaje: prilikom Isusova krštenja (3,22), kušnje (4,3.9), u izjavama opsjednutih (4,42; 8,28), pri preobraženju (9,35), u Isusovu kliktanju (10,22), u saslušanju pred Velikim vijećem (22,70) te u Djelima apostolskim (8,37; 9,20), a Isusovo uskrsnuće je mjesto gdje se Isusovo sinovstvo Božje otkriva u svojoj spasiteljskoj sili.⁸⁸

U Markovu evanđelju ovaj naslov nalazimo 14 puta. Ono što je vidljivo jest da riječi o Sinu Čovječjem isključivo susrećemo u Isusovim ustima (osim Dj 7,56), nikad u Božjem glasu ili riječima drugih ljudi. Pregledaju li se sve riječi o Sinu Čovječjem, onda se već brojučano izdvajaju izričaji o njegovoj mucu i smrti. Smrt Sina Čovječjega nužan je preduvjet njegova uskrsnuća, koje se u tri najave muke uvijek spominje na kraju (8,31; 9,31; 10,33). „Sin Čovječji“ nije nitko drugi već „ljubljeni Sin“ (usp. 12, 6–8). Marko ovim naslovom ostvaruje perspektivu koju Isusov put u smrt kroz uskrsnuće vodi u proslavu i usmjeruje pogled na njegov dolazak na kraju vremena. Ovaj naslov promatra i Isusovo zemaljsko djelovanje u svjetlu vlasti koja mu je dana. Sina Čovječjega u njegovom zemaljskom djelovanju treba promatrati i u njegovoj uzvišenosti (2, 10.28) i u njegovoj niskosti (10,45). Sve tri dimenzije slike Sina Čovječjega: njegov budući dolazak u sili, njegov put kroz muku i smrt i njegovo sadašnje djelovanje na zemlji kod Marka su izraženi, ali sav je naglasak na njegovoj mucu, smrti i uskrsnuću.⁸⁹

⁸⁷ Usp. SCHNACKENBURG R., *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, KS, Zagreb, 1997., str. 103. – 105.

⁸⁸ Usp. *Isto*, str. 153.

⁸⁹ Usp. *Isto*, str. 56. – 63.

Karakteristični krug riječi oko naslova Sin Čovječji određen je trima glagolima: podignuti, proslaviti, uzići odnosno sići. Ti glagoli ponajprije jasno i pretežito opisuju smjer prema gore, prema nebu. Suprotan smjer s neba obuhvaćen je silaskom (*katabaza*). Time je već naznačeno da je Isus kao Sin Čovječji shvaćen kao netko kome je domovina u nebu, kao netko tko dolazi iz onostranosti i koji se tamo opet vraća. U toj povezanosti treba gledati poseban izričaj. Kad mu se pripisuje sud (5,27), to se poklapa s podrijetlom pojma Sin Čovječji iz apokaliptike. Jer već u kontekstu njegova vjerojatno najstarijeg spominjanja u Dn 7 govor je o božanskom sudištu (7,10-14). Sin Čovječji je u četvrtom evanđelju uza se vezao starozavjetne slike. One služe ponajprije za to da opišu njegovo djelovanje, spasenje koje on posreduje. Jakovljeve ljestve (1,51), Mojsijeva mjedena zmija (3,14), izvođenje mrtvaca iz grobova (5,25-27), blagovanje mane (6,27). U 12,34 nalazi se prepirka sa Židovima o Sinu Čovječjem glede shvaćanja Zakona. Taj starozavjetni odnos prema slici mogao bi čak predstavljati jednu mogućnost da se taj ivanovski izričaj o Sinu Čovječjem sažme pod jednim određenim vidom, makar možda samo formalnim. Mogućnost takvog sažetka bila bi u ideji suda ili u ideji spasenja koje posreduje Sin Čovječji.⁹⁰

Priznanje Sinom Čovječjim jest punovažno priznanje Isusa koje može potpuno izraziti njegovu bit. Nije lako spoznati Sina Čovječjega. On se objavljuje onima kojima se hoće objaviti. Tu misao sadrži već prva riječ o Sinu Čovječjem, kojom završava pripovijedanje o pozivu učenika (1,51). Isus je trebao biti spoznat kao nazočnost Božja među ljudima, zato što on predstavlja vrata ili put do Oca.

2.2.3. Sin Božji

Isus Krist nije prva osoba koja je tako nazvana. Ako pogledamo u povijest, vidjet ćemo da se već u 3. tisućljeću pr. Kr. za egipatske kraljeve, a kasnije i rimske careve koristio ovaj naziv.⁹¹ Najstariji tekst koji ide u prilog Isusu Kristu kao Sinu Božjemu je Poslanica Rimljanima 1,3. Prvi dio ove rečenice govori o Isusovom zemaljskom životu i porijeklu, a drugi dio govori o njemu kao Sinu Božjemu. Osim u Poslanici Rimljanima, vidljivo je i u drugim poslanicama kako je Pavao shvatio da je Isus Sin Božji kojega je Bog poslao u ovaj svijet i pozvao da dovrši svijet.

Ovo je najvažniji uzvišeni naslov Novog zavjeta. Označavanje Isusa „Sinom Božjim“ u Markovu evanđelju srećemo pet puta (1,11; 3,11; 5,7; 9,7; 15,39). Izreku u naslovu 1,1 „Evanđelje Isusa Krista Sina Božjega“ treba uzeti kao izvoran tekst. Na taj

⁹⁰ Usp. GNILKA, J., *Teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1999., str. 214. – 215.

⁹¹ Usp. WEISER, A., *Središnje teme novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1981., str. 101. – 103.

način Markovo je evanđelje uokvireno u priznanje Isusa Sinom Božjim i treba zaključiti da je Sin Božji kategorija tumačenja za zemaljsku pojavu i djelovanje Isusovo. Glas s neba za vrijeme krštenja želi ga objaviti svim nazočnima kao Sina Božjega: »Ovo je Sin moj, Ljubljeni« (3,17). Prema paralelnom mjestu Mk 1,11, ta riječ upućena je samo Isusu: »Ti si...« Kao pripadnik židovskog naroda, Isus je Sin Abrahamov i Davidov, a kao onaj koji je začet Duhom Svetim, on je Sin Božji.⁹² Scena krštenja koju je Marko preuzeo iz predaje sadrži još dvije crte o kojima treba razmisliti. Isus vidi otvoreno nebo, a Duh se spušta na Isusa u liku goluba. Duh je znak za Pomazanika, za Mesiju koji će posjedovati Duha u punini (Iz 11,2; 61,1). I u pjesmi o Sluzi Jahvinu Bog izlijeva svoga Duha na svog Izabranika, i to daje prednost Iz 42,1 kad je u pitanju starozavjetna pozadina. Blizina s Bogom očituje se u odbacivanju zla, a to je kao program za čitav Isusov život. Isusovo sinovstvo Božje predstavlja njegovu tajnu. Njega spoznati kao takvoga moguće je samo uz Božju pomoć, uz pomoć objave. To jednako vrijedi i za Šimuna Petra (16, 16s), kao i za odgovarajuće priznanje učenika (14,27-33, epifanijska scena).⁹³

Isusovo sinovstvo Božje središte je markovske kristologije, a to vrijedi na isti način i za Mateja. Svi kristološki naslovi kulminiraju u usmjerenosti na Sina Božjega. Odlučujući tekstovi o krštenju, preobraženju, vlastitom svjedočanstvu pred Velikim vijećem te stotnikovo priznanje prigodom Isusove smrti, preuzeti su i zadržani. U glavnom dijelu o naviještanju kraljevstva Božjeg (4,17 – 16,20), koji svoj vrhunac ima u sceni kod Cezareje Filipove, pretpostavlja se Isusovo sinovstvo Božje. Dostojanstvo Sina Božjega koji uči, naviješta i liječi Matej je protumačio i produbio. Petrovo priznanje Isusa Mesijom protumačeno je kao puno priznanje „Sinom živoga Boga“ (16,16). Zemaljski Isus, kojeg su već demoni prepoznali kao „Sina Božjega“ (8,29 prema Mk 5,7), stoji u najvećoj blizini s Bogom. Mt 11,27 opisuje Isusovo jedinstvo s Ocem koje se događa u poznavanju biti. „Sin“ se u svojoj relaciji prema Ocu promatra kao posrednik objave i spasenja. Nasuprot rujanju Isusovoj nemoći, na taj način očituje se moć Sina Božjega, njegova sila koja se objavljuje u smrti. Ti kozmički znakovi nadilaze Markov opis. Isus je na putu prema vlasti nad svijetom i prema dovršenju spasenja. Unatoč ili baš zbog svoga spasenjskog djelovanja, Isus ostaje onaj koji ima vlast, koji narodima najavljuje pravedni sud Božji. Taj koji će doći s vlašću jest Sin Čovječji (16,28; 19,28; 24,30; 25,31 i dr.), ali on je istovjetan sa Sinom Božjim (16,

⁹² Usp. GNILKA, J., *Teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1999., str. 153.

⁹³ Usp. SCHNACKENBURG R., *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, KS, Zagreb, 1997., str. 49. – 56.

13.16; 26, 63.64). Sin Božji postaje za one koji u nj vjeruju „Bog s nama“, koji je nazočan u njihovoj sredini (18,20). Ta trajna nazočnost moguća je samo Sinu Božjemu koji živi u najužoj povezanosti s Ocem i koji nastavlja djelo Božje.⁹⁴

Prema četvrtom evanđelju, Ivan Krstitelj je onaj koji jasno i razgovijetno naviješta Isusa kao Sina Božjega (Iv 1, 34; 3, 34ss). No i na početku i na svršetku Isusova javnog djelovanja postoji izričita ispovijest njegova božanskog sinovstva iz usta učenika. Na početku je Natanael (Iv 1, 49), a na svršetku Marta (Iv 11,17-24).⁹⁵

Zaokružimo li sliku o Isusu koja proizlazi iz njegova tituliranja Sinom Božjim, prepoznat ćemo karakteristike uzvišenosti koje se očituju u nadvladavanju Sotone, u moći nad demonima, ali vidimo i druge izričaje koji osvjetljaju njegov put u trpljenje i smrt. On je Sluga Božji koji poslušno slijedi svoj put kao Sin Božji. On je sin Božji koji se očituje u smrti, koji u najdubljoj bijedi svoje ljudske egzistencije otkriva svoju uzvišenost i svoje božanstvo. Najjači dojam koji Markovo evanđelje posreduje o Sinu Božjem jest onaj Isusove blizine s Bogom koja ne prestaje ni u smrti. Naslov „Sin Božji“ za Marka predstavlja sveobuhvatno promatranje Isusa koji djeluje na zemlji, kojega je Bog oboružao Duhom i silom, ali ipak poslušno slijedi svoj put na križ. U tom naslovu ne mogu se sažeti svi vidovi markovske kristologije, ali ta kristologija o Sinu Božjem ipak predstavlja srce markovskog pogleda na Isusa.⁹⁶

2.2.4. Gospodin (*Kyrios*)

Ljudi često oslovljavaju Isusa ovim naslovom s puno poštovanja, poglavito pogani. Riječi koje Isus izgovara o svojoj punoj vlasti odnose se na *Kyrios*. Ranokršćanska ispovijest daje naslovu *Kyrios* teološku jasnoću i dubinu. Veliki utjecaj na razvoj oslovljavanja Isusa Gospodinom i na kristologiju uopće imao je Ps 110,1. Primjena tog psalma na Isusa pokazuje da su kršćani Isusovo uskrsnuće shvatili kao uzvišenje Isusa Krista do Boga i kao ustoličenje za sveopće kraljevstvo (Lukin izvještaj o uzašašću). Poveznica između Staroga i Novoga Zavjeta koja govori o Gospodinu nalazi se u Filipljanima 2, 6-11 i knjizi proroka Izaije 45, 22-24.⁹⁷ U himnu Poslanice Filipljanima (Fil 2, 6-11) sva Isusova povijest od utjelovljenja, preko smrti na križu do uskrsnuća, kulminira u dodjeljivanju imena *Kyrios*. Čak su i u liturgiju ušle riječi koje je

⁹⁴ Usp. SCHNACKENBURG R., *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, KS, Zagreb, 1997., str. 99. – 103.

⁹⁵ Usp. SÖDING, T., *Božji Sin iz Nazareta*, KS, Zagreb, 2010., str. 213. – 218.

⁹⁶ Usp. SCHNACKENBURG R., *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, KS, Zagreb, 1997., str. 49. – 56.

⁹⁷ Usp. WEISER, A., *Središnje teme novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1981., str. 98. – 99.

izrekao poganski stotnik kad je molio da Isus izliječi njegova slugu (Mt 8, 8; Lk 7, 6): „Gospodine, nisam dostojan da uđeš pod krov moj, nego samo reci riječ i izliječen će biti sluga moj.“ Oslovljavanje naslovom »Kyrios« jest konvencija, ali ima perspektivu: onaj koga poganin oslovljava jest Židov, onaj koga molitelj oslovljava jest Spasitelj, onaj koga stotnik oslovljava jest Isus. On to čini znajući, ili barem naslućujući, da Isus ima vlast koja je svojstvena njemu i njegovoj riječi.

„Gospodin Isus“ jest najkraća i najjednostavnija ispovijest vjere koju možemo zamisliti. Ona istodobno otvara najširi obzor kristologije jer *Kyrios* je u Septuaginti, u grčkom prijevodu hebrejske Biblije, prijevod riječi JAHVE. Nazivati Isusa, Uskrsloga, *Kyriosom* nije jednostavno iskazivanje časti, nego priznavanje njegova božanstva. Kristološko ruho koje upotrebljuje već Novi zavjet ne služi tome da se Isusa potisne, nego da ga se prikaže kao onoga koji on jest: kao Božjega Sina koji ljudima donosi Božje spasenje.⁹⁸

S naslovom *Kyrios* Matej se služi na vlastiti način. Iako je upotrijebljen relativno često, ljudi koji se Isusu obraćaju riječju „Gospodin“ uvijek su prema njemu u nekom pozitivnom odnosu, kao oni koji traže pomoć (8,2.6; 9,28; 15,22 i sl.), učenici ili oni koji će to postati (8,21.25; 14,28.30 i sl.). Na nekim mjestima poziv „Gospodine“ doimlje se kao molitveni vapaj (usp. 8,25: Gospodine, spasi nas).⁹⁹

⁹⁸ Usp. SÖDING, T., *Božji Sin iz Nazareta*, KS, Zagreb, 2010., str. 209. – 213.

⁹⁹ Usp. GNILKA, J., *Teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1999., str. 154.

Zaključak

Dugo se mislilo da je objava Božja preko proroka nešto specifično samo u Izraelu, ali to nije točno jer se radi o fenomenu koji je prisutan i u staro-istočnim kulturama i ima dugu tradiciju. Proročka služba ima važnu ulogu u objavljenjima religiji, jer nam otkriva životni odnos s Bogom. Jahve je čuo glas vapaja svoga naroda u Egiptu i odlučio je postaviti Mojsija kao onoga koji će izvesti njegov narod iz ropstva u zemlju koju je obećao patrijarsima. Mojsije nije samo prvi Božji sugovornik, nego i njegov uzorni sluga kojeg Jahve upućuje u mnoge stvari i daje mu govoriti puno više od bilo koga drugoga. S druge pak strane Mojsije daje sve za Boga, čak se dovodi u smrtnu opasnost zbog njega (Br 14,10). Mojsije se otkriva kao čovjek pravde, istine i ljubavi.

U svim mesijanskim očekivanjima unutar Staroga zavjeta može se naći mnoštvo tekstova koji govore o dolasku nekoga idealnoga kralja, proroka, svećenika koji će biti drukčiji od svih dosadašnjih. Kršćanstvo je stasalo na tragu starozavjetnih mesijanskih očekivanja. Ono je konačni Božji zahvat u povijesti prepoznalo u jednoj konkretnoj povijesnoj osobi, u Isusu iz Nazareta. Za Isusa se u Novome zavjetu 22 puta koristi izraz prorok i to najčešće u tekstovima koji ga uspoređuju ili poistovjećuju s prorocima Staroga zavjeta, a s druge strane tekstovi govore kako Krist bitno nadvisuje starozavjetne proroke (Mt 16,14; Mk 8,28; Lk 7,16; Iv 4,19; Dj 3,23 i drugi).

U prepoznavanju Isusova mesijanskoga identiteta značajnu je ulogu odigralo njegovo djelovanje i nauk, njegova dragovoljno prihvaćena smrt i Božja potvrda uskrsnućem, a što je podsjećalo na život i nauk proroka. Pavao naziva Zakon dobrim, pravednim i svetim (Rim 7,12-16) jer dolazi od samoga Boga. Njegova uloga je bila voditi ljude u život (usp. Gal 3,12), međutim, Zakon je davao samo izvanjsku normu za ono što je trebalo činiti i živjeti, a nije davao snagu za to činjenje. Kristova muka i uskrsnuće predstavljaju ispunjenje obećanja koje je Bog darovao Abrahamu na temelju njegove vjere te Zakona koji Mojsije dobiva po posredniku, a Zakon u Kristu dolazi do završetka (Rim 10,4), pa su od njega slobodni svi koji vjeruju.

Na kraju ovog rada možemo zaključiti kako je temeljna razlika između Mojsija i Isusa kao proroka u tome što je Bog koji želi da se svi ljudi spase i dođu do spoznaje istine (usp. I Tim 2, 4), u mnogo navrata i na mnogo načina, podizao proroke (usp. Heb 1,1) pa tako i Mojsija, a u punini vremena, poslao je Sina svoga, koji je utjelovljena Riječ, pomazana Duhom Svetim, a kojega su očekivali proroci i cijeli židovski narod, da kao posrednik između Boga i ljudi navijesti siromasima evanđelje i da izliječi one koji su skrušena srca (usp. SC 1,5).

Literatura

- ANDREASEN, N. A., *Adventna nada u starom zavjetu*, u: *Biblijski pogledi*, 7 (1999.), I-II.
- BORNKAMM, G., *Isus iz Nazareta*, Jukić, Sarajevo, 1981.
- GNILKA, J., *Teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1999.
- HARRINGTON, W. J., *Uvod u Stari zavjet*, KS, Zagreb, 1977.
- HOHNJEC, N., *Djela proročka*, KS, Zagreb, 2001.
- JELIČIĆ, A., *Pravedan i milosrdan Bog*, u: *Riječki teološki časopis* 19(2011) II.
- LUJIĆ B., *Božja vladavina kao svijet novoga čovjeka. Biblijska teologija Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 2010.
- LUJIĆ, B., *Starozavjetni proroci. II. prerađeno i prošireno izdanje*, KS, Zagreb, 2010.
- ODOBAŠIĆ, B., *Savez na Sinaju – objava Božjeg milosrđa. Teologija Saveza u Knjizi Izlaska*, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) I.
- ODRLJIN, M., *Mojsije u židovskoj bibliji*, u: *Služba Božja* 51 (2011.), III. – IV.
- REBIĆ, A., *Opći religijski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.
- PAT, A., *Enciklopedija Biblije*, Duhovna stvarnost, Zagreb, 1980.
- RAHNER, K. i VORGRIMLER, H., *Teološki rječnik*, UPT, Đakovo, 2009.
- RATZINGER, J., *Djetinjstvo Isusovo*, Verbum, Split, 2012.
- REBIĆ, A., *Prorok čovjek Božji*, KS, Zagreb, 1982.
- REBIĆ A., *Središnje teme Staroga zavjeta*, KS, Zagreb, 1996.
- SCHNACKENBURG, R., *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, KS, Zagreb, 1997.
- SÖDING, T., *Božji Sin iz Nazareta*, KS, Zagreb, 2010.
- STARIĆ A., *Biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1996.
- STARIĆ, A., *Enciklopedijski teološki rječnik*, KS, Zagreb, 2009.
- TOMIĆ, C., *Ivan Krstitelj*, Provincijalat franjevaca konventualaca, Zagreb, 1978.
- TOMIĆ, C., *Izlazak*, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, Zagreb, 1979.
- VIDOVIĆ, M., *Proročki mesijanizam*, u: *Bogoslovska smotra*, 85 (2015.) II.
- WEISER, A., *Središnje teme Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1981.
- ZOVKIĆ, M., *Poziv starozavjetnih proroka*, KS, Zagreb, 2012.